

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫ» РҚБ
«ХАЛЫҚ» ЖҚ

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК

РОО «НАЦИОНАЛЬНОЙ
АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»
ЧФ «Халық»

THE BULLETIN

OF THE ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN
«Halyk» Private Foundation

PUBLISHED SINCE 1944

2 (408)

MARCH – APRIL 2024

ALMATY, NAS RK

В 2016 году для развития и улучшения качества жизни казахстанцев был создан частный Благотворительный фонд «Халык». За годы своей деятельности на реализацию благотворительных проектов в областях образования и науки, социальной защиты, культуры, здравоохранения и спорта, Фонд выделил более 45 миллиардов тенге.

Особое внимание Благотворительный фонд «Халык» уделяет образовательным программам, считая это направление одним из ключевых в своей деятельности. Оказывая поддержку отечественному образованию, Фонд вносит свой посильный вклад в развитие качественного образования в Казахстане. Тем самым способствуя росту числа людей, способных менять жизнь в стране к лучшему – профессионалов в различных сферах, потенциальных лидеров и «великих умов». Одной из значимых инициатив фонда «Халык» в образовательной сфере стал проект *Ozgeris powered by Halyk Fund* – первый в стране бизнес-инкубатор для учащихся 9-11 классов, который помогает развивать необходимые в современном мире предпринимательские навыки. Так, на содействие малому бизнесу школьников было выделено более 200 грантов. Для поддержки талантливых и мотивированных детей Фонд неоднократно выделял гранты на обучение в Международной школе «Мирас» и в *Astana IT University*, а также помог казахстанским школьникам принять участие в престижном конкурсе «*USTEM Robotics*» в США. Авторские работы в рамках проекта «Тәлімгер», которому Фонд оказал поддержку, легли в основу учебной программы, учебников и учебно-методических книг по предмету «Основы предпринимательства и бизнеса», преподаваемого в 10-11 классах казахстанских школ и колледжей.

Помимо помощи школьникам, учащимся колледжей и студентам Фонд считает важным внести свой вклад в повышение квалификации педагогов, совершенствование их знаний и навыков, поскольку именно они являются проводниками знаний будущих поколений казахстанцев. При поддержке Фонда «Халык» в южной столице был организован ежегодный городской конкурс педагогов «*Almaty Digital Ustaz*».

Важной инициативой стал реализуемый проект по обучению основам финансовой грамотности преподавателей из восьми областей Казахстана, что должно оказать существенное влияние на воспитание финансовой

грамотности и предпринимательского мышления у нового поколения граждан страны.

Необходимую помощь Фонд «Халык» оказывает и тем, кто особенно остро в ней нуждается. В рамках социальной защиты населения активно проводится работа по поддержке детей, оставшихся без родителей, детей и взрослых из социально уязвимых слоев населения, людей с ограниченными возможностями, а также обеспечению нуждающихся социальным жильем, строительству социально важных объектов, таких как детские сады, детские площадки и физкультурно-оздоровительные комплексы.

В копилку добрых дел Фонда «Халык» можно добавить оказание помощи детскому спорту, куда относится поддержка в развитии детского футбола и карате в нашей стране. Жизненно важную помощь Благотворительный фонд «Халык» оказал нашим соотечественникам во время недавней пандемии COVID-19. Тогда, в разгар тяжелой борьбы с коронавирусной инфекцией Фонд выделил свыше 11 миллиардов тенге на приобретение необходимого медицинского оборудования и дорогостоящих медицинских препаратов, автомобилей скорой медицинской помощи и средств защиты, адресную материальную помощь социально уязвимым слоям населения и денежные выплаты медицинским работникам.

В 2023 году наряду с другими проектами, нацеленными на повышение благосостояния казахстанских граждан Фонд решил уделить особое внимание науке, поскольку она является частью общественной культуры, а уровень ее развития определяет уровень развития государства.

Поддержка Фондом выпуска журналов Национальной Академии наук Республики Казахстан, которые входят в международные фонды Scopus и WoS и в которых публикуются статьи отечественных ученых, докторантов и магистрантов, а также научных сотрудников высших учебных заведений и научно-исследовательских институтов нашей страны является не менее значимым вкладом Фонда в развитие казахстанского общества.

С уважением, Благотворительный Фонд «Халык»!

БАС РЕДАКТОР:

ТҮЙМЕБАЕВ Жансейіт Қансейітұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ректоры (Алматы, Қазақстан)

ҒАЛЫМ ХАТШЫ:

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Абай атындағы ҚазҰПУ Педагогикалық білімді дамыту орталығының директоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 2**

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

САТЫБАЛДЫ Әзімхан Әбілқайырұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Экономика институтының директоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 5**

САПАРБАЕВ Әбдіжапар Жұманұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Халықаралық инновациялық технологиялар академиясының президенті (Алматы, Қазақстан), **Н = 6**

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Киево-Могилян академиясы» ұлттық университетінің кафедра меңгерушісі (Киев, Украина), **Н=2**

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, К. Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және менеджмент университетінің кәсіптік білім берудің педагогикасы және психологиясы кафедрасының меңгерушісі (Мәскеу, Ресей), **Н = 4**

СЕМБИЕВА Ләззат Мыктыбекқызы, экономика ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), **Н = 3**

АБИЛЬДИНА Салтанат Қуатқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті педагогика кафедрасының меңгерушісі (Қарағанды, Қазақстан), **Н = 3**

БУЛАТБАЕВА Күлжанат Нурымжанқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), **Н = 2**

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ресей білім академиясының академигі, «Білім берудегі стандарттар және мониторинг» журналының бас редакторы (Мәскеу, Ресей), **Н=2**

ЕСІМЖАНОВА Сайра Рафихевна, экономика ғылымдарының докторы, Халықаралық бизнес университетінің профессоры, (Алматы, Қазақстан), **Н = 3**

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясы РҚБ-нің Хабаршысы».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.). Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 12.02.2018 ж. берілген

№ 16895-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Тақырыптық бағыты: *әлеуметтік ғылымдар саласындағы зерттеулерге арналған.*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

Тиражы: 300 дана.

Редакцияның мекен-жайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., тел.: 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ, 2024

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

ТУЙМЕБАЕВ Жансеит Кансеитович, доктор филологических наук, профессор, почетный член НАН РК, ректор Казахского национального университета им. аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

УЧЕНЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, директор Центра развития педагогического образования КазНПУ им. Абая (Алматы, Казахстан), **Н = 2**

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

САТЫБАЛДИН Азимхан Абылкаирович, доктор экономических наук, профессор, академик НАН РК, директор института Экономики (Алматы, Казахстан), **Н = 5**

САПАРБАЕВ Абдижапар Джуманович, доктор экономических наук, профессор, почетный член НАН РК, президент Международной академии инновационных технологий (Алматы, Казахстан), **Н = 6**

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина), **Н = 2**

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и психологии профессионального образования Московского государственного университета технологий и управления имени К. Разумовского (Москва, Россия), **Н = 4**

СЕМБИЕВА Лязат Мыктыбековна, доктор экономических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан), **Н = 3**

АБИЛЬДИНА Салтанат Куатовна, доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой педагогики Карагандинского университета имени Е.А.Букетова (Караганда, Казахстан), **Н=3**

БУЛАТБАЕВА Кулжанат Нурымжановна, доктор педагогических наук, профессор, главный научный сотрудник Национальной академии образования имени Ы. Алтынсарина (Нур-Султан, Казахстан), **Н = 3**

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии образования, главный редактор журнала «Стандарты и мониторинг в образовании» (Москва, Россия), **Н=2**

ЕСИМЖАНОВА Сайра Рафихевна, доктор экономических наук, профессор Университета международного бизнеса (Алматы, Казахстан), **Н = 3**

«Вестник РОО «Национальной академии наук Республики Казахстан».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы).
Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан № **16895-Ж**, выданное 12.02.2018 г.

Тематическая направленность: *посвящен исследованиям в области социальных наук.*

Периодичность: 6 раз в год.

Тираж: 300 экземпляров.

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, тел. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан», 2024

EDITOR IN CHIEF:

TUIMEBAYEV Zhansait Kanseitovich, Doctor of Philology, Professor, Honorary Member of NAS RK, Rector of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan).

SCIENTIFIC SECRETARY:

ABYLKASSYMOVA Alma Esimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Executive Secretary of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology of Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan), **H = 2**

EDITORIAL BOARD:

SATYBALDIN Azimkhan Abilkairovich, Doctor of Economics, Professor, Academician of NAS RK, Director of the Institute of Economics (Almaty, Kazakhstan), **H = 5**

SAPARBAYEV Abdizhapar Dzhumanovich, Doctor of Economics, Professor, Honorary Member of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology (Almaty, Kazakhstan) **H = 4**

LUKYANENKO Irina Grigor'evna, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of the National University "Kyiv-Mohyla Academy" (Kiev, Ukraine) **H = 2**

SHISHOV Sergey Evgen'evich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Moscow State University of Technology and Management named after K. Razumovsky (Moscow, Russia), **H = 6**

SEMBIEVA Lyazzat Maktybekova, Doctor of Economic Science, Professor of the L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan), **H = 3**

ABILDINA Saltanat Kuatovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy of Buketov Karaganda University (Karaganda, Kazakhstan), **H = 3**

BULATBAYEVA Kulzhanat Nurymzhanova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the National Academy of Education named after Y. Altynsarın (Nur-Sultan, Kazakhstan), **H = 2**

RYZHAKOV Mikhail Viktorovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, academician of the Russian Academy of Education, Editor-in-chief of the journal «Standards and monitoring in education» (Moscow, Russia), **H = 2**

YESSIMZHANOVA Saira Rafikhevna, Doctor of Economics, Professor at the University of International Business (Almaty, Kazakhstan), **H = 3**.

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: RPA «National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan» (Almaty). The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications

of the Republic of Kazakhstan **No. 16895-Ж**, issued on 12.02.2018.

Thematic focus: *it is dedicated to research in the field of social sciences.*

Periodicity: 6 times a year.

Circulation: 300 copies.

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2024

BULLETIN OF NATIONAL ACADEMY OF
SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
ISSN 1991-3494
Volume 2. Number 408 (2024), 534–556
<https://doi.org/10.32014/2024.2518-1467.739>

MPHTИ- 81.93.29
ӨОЖ 338.43.984

© A.T. Kokenova¹, A.R. Shalbayeva^{2*}, S.S. Tamenova³, G.N. Agabekova³,
L.I. Zhazyzbek⁴, 2024

¹ Central Asian Innovation University, Shymkent, Kazakhstan;

² Turan University, Almaty, Kazakhstan;

³ Miras University, Shymkent, Kazakhstan, Shymkent, Kazakhstan;

⁴ KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan.

E-mail: akmira777@mail.ru

GLOBAL GOVERNANCE IN THE IMPLEMENTATION OF THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT: PRACTICAL EXPERIENCE AT THE INTERSTATE LEVEL

Kokenova Aiganym — candidate of Economic Sciences, Professor, Central Asian Innovation University, Shymkent, Kazakhstan

E-mail: aiganymk7676@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8805-5924>;

Akmeir Shalbayeva — Turan University, 2nd year doctoral student in the direction of Management, Almaty, Kazakhstan

E-mail: akmira777@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5496-8354>;

Tamenova Saltanat — candidate of Economic Sciences, Professor, Director of the «Center for innovative development of the region» of Turan University, Almaty, Republic of Kazakhstan

E-mail: s.tamenova@turan-edu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-2656-6040>;

Agabekova Gulzhan — candidate of economic sciences, community of the business, management and service sector of Miras University, professor, Shymkent, Republic of Kazakhstan

E-mail: guljanka_a@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-9729-6180>;

Zhazyzbek Lazzat — Associate Professor of the Department of history and law of the Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

E-mail: lzhazyzbek@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7880-5269>.

Abstract. As part of sustainable development, in accordance with Agenda 21, the positive dynamics of countries' development should be achieved through the efficient use of resources, taking into account the needs of future generations. As part of the Millennium Declaration, adopted at the UN Millennium Summit in September 2000, agreements were to be formulated in time-bound and measurable goals and indicators to combat poverty, hunger, disease, illiteracy, environmental degradation and discrimination against women. Analysis of scientific sources, study of real experience in managing the implementation of the Concept of Sustainable Development shows that some provisions of the theory and practice of sustainable development management have not received sufficient development

to develop a methodology for assessing sustainable development. The purpose of our research in this scientific article is to develop theoretical principles and practical recommendations for managing sustainable development based on an analysis of factors from foreign practical experience in managing the Concept of Sustainable Development. Methods: general scientific and individual scientific (logical and comparative methods) cognitive methods were used as a theoretical and methodological basis based on the fundamental rules of the Concept of Sustainable Development, presented in the works of representatives of various economic schools abroad. Results: an analysis of the experience of managing the transition to sustainable development of developed and developing countries of the world shows that, despite the existing legal framework developed and approved in accordance with the recommendations of UN expert organizations, practical results of managing sustainable development in accordance with the goals of sustainable development programs are not always achieved and planned results. Conclusions: the global nature of the changes, which has led the world community to understand the need to change the current development paradigm, has determined the requirements for the scale of measures taken to manage the Concept of Sustainable Development. Achieving the set goals and objectives should be carried out not only at the national level, but also at the global and international level.

Keywords: sustainable development, sustainable development management, UN Concept, Agenda 2030, implementation of measures, globalization of governance

© А.Т. Көкенова¹, А.Р. Шалбаева^{2*}, С.С. Таменова², Г.Н. Агабекова³,
Л.И. Жазылбек⁴, 2024

¹ Орталық Азия Инновациялық университеті, Шымкент, Қазақстан;

² Туран университеті, Алматы, Қазақстан;

³ Мирас университеті, Шымкент, Қазақстан;

⁴ Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті,

Алматы, Қазақстан.

E-mail: akmira777@mail.ru

ТҰРАҚТЫ ДАМУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫН ІСКЕ АСЫРУДАҒЫ ЖАҒАНДЫҚ БАСҚАРУ: МЕМЛЕКЕТАРАЛЫҚ ДЕҢГЕЙДЕГІ ПРАКТИКАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ

Көкенова Айғаным — экономика ғылымдардың кандидаты, профессор, Орталық Азия Инновациялық университеті, Шымкент, Қазақстан

E-mail: aiganymk7676@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8805-5924>;

Шалбаева Акмейир — Туран университеті, Менеджмент бағыты бойынша 2 курстың докторанты, Алматы, Қазақстан

E-mail: akmira777@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5496-8354>;

Таменова Салтанат — экономика ғылымдарының кандидаты, профессор, Туран университетінің «Өңірдің инновациялық даму орталығының» директоры, Алматы, Қазақстан Республикасы

E-mail: s.tamenova@turana-edu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-2656-6040>;

Агабекова Гульжан — экономика ғылымдардың кандидаты, Мирас университетінің Бизнес,

менеджмент және қызмет көрсету секторының қауым.профессоры, Шымкент қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: guljanka_a@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-9729-6180>;

Жазылбек Ләззат — Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық университетінің «Тарих және құқық» кафедрасының доценті, Алматы, Қазақстан

E-mail: lzhazylbek@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7880-5269>.

Аннотация. Тұрақты даму шеңберінде 21-күн тәртібіне сәйкес елдердің дамуының оң динамикасына болашақ ұрпақтың қажеттіліктерін ескере отырып, ресурстарды тиімді пайдалану арқылы қол жеткізу қажет. 2000 жылғы қыркүйекте БҰҰ-ның Мыңжылдық саммитінде қабылданған Мыңжылдық Декларациясының бөлігі ретінде келісімдер кедейлікпен, аштықпен, аурумен, сауатсыздықпен, қоршаған ортаның нашарлауымен және әйелдерге қатысты кемсітушілікпен күресу үшін уақытпен шектелетін және өлшенетін мақсаттар мен көрсеткіштерде тұжырымдалуға тиіс болды. Ғылыми дереккөздерді талдау барысында, Тұрақты даму тұжырымдамасын іске асыруды басқарудың нақты тәжірибесін зерделеу тұрақты дамуды басқару теориясы мен тәжірибесінің кейбір ережелері тұрақты дамуды бағалау әдістемесін әзірлеу үшін жеткілікті әзірлеме алмағанын көрсетеді. Осы ғылыми мақаладағы зерттеуіміздің мақсаты - тұрақты даму Тұжырымдамасын басқарудағы шетелдік практикалық тәжірибенің факторларын талдау негізінде тұрақты дамуды басқарудың теориялық принциптері мен практикалық ұсыныстарын әзірлеу. Әдістері: Шетелдердегі әртүрлі экономикалық мектептер өкілдерінің еңбектерінде ұсынылған Тұрақты даму тұжырымдамасының іргелі ережелеріне негізделген теориялық және әдістемелік негіз ретінде жалпы ғылыми және жеке ғылыми (логикалық және салыстырмалы әдістер) танымдық әдістер қолданылды. Нәтижелер: әлемнің дамыған және дамушы елдерінің тұрақты дамуына көшуді басқару тәжірибесін талдау БҰҰ сараптамалық ұйымдарының ұсынымдарына сәйкес әзірленген және бекітілген қолданыстағы құқықтық базаға қарамастан, тұрақты даму бағдарламаларының мақсаттарына және жоспарланған нәтижелерге сәйкес тұрақты дамуды басқарудың практикалық нәтижелеріне әрдайым қол жеткізілмейтінін көрсетеді. Қорытындылар: әлемдік қауымдастықты қолданыстағы даму парадигмасын өзгерту қажеттілігін түсінуге жетелейтін өзгерістердің жаһандық сипаты тұрақты даму тұжырымдамасын басқару бойынша іске асырылып жатқан шаралар ауқымына қойылатын талаптарды айқындады. Алға қойылған мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізу ұлттық деңгейде ғана емес, жаһандық және халықаралық деңгейде де жүзеге асырылуы тиіс.

Түйін сөздер: тұрақты даму, тұрақты дамуды басқару, БҰҰ тұжырымдамасы, Күн тәртібі-2030, шараларды іске асыру, басқаруды жаһандандыру

© А.Т. Кокенова¹, А.Р. Шалбаева^{2*}, С.С. Таменова², Г.Н. Агабекова³,
Л.И. Жазылбек⁴, 2024

¹Центрально-Азиатский инновационный университет, Шымкент, Казахстан

² Университет Туран, Алматы, Казахста;

³ Университет Мирас, Шымкент, Казахстан

⁴ Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Казахстан

E-mail: akmira777@mail.ru

ГЛОБАЛЬНОЕ УПРАВЛЕНИЕ В РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ: ПРАКТИЧЕСКИЙ ОПЫТ НА МЕЖГОСУДАРСТВЕННОМ УРОВНЕ

Кокенова Айганым — кандидат экономических наук, профессор, Центрально-Азиатский инновационный университет, Шымкент, Казахстан

E-mail: aiganymk7676@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8805-5924>;

Шалбаева Акмейир — Университет Туран, докторант 2 курса по направлению Менеджмент, Алматы, Казахстан

E-mail: akmira777@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5496-8354>;

Таменова Салтанат — кандидат экономических наук, профессор, директор «Регионального центра инновационного развития» Университета Туран, Алматы, Республика Казахстан

E-mail: s.tamenova@turana-edu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-2656-6040>;

Агабекова Гульжан — кандидат экономических наук, асс.профессор сектора бизнеса, менеджмента и сферы услуг Университета «Мирас», Шымкент, Республика Казахстан

E-mail: guljanka_a@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-9729-6180>;

Жазылбек Лязгат — доцент кафедры «История и право» Казахского национального педагогического университета имени Абая, Алматы, Казахстан

E-mail: lzhazylbek@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7880-5269>.

Аннотация. В рамках устойчивого развития, в соответствии с Повесткой дня на XXI век, положительная динамика развития стран должна достигаться за счет эффективного использования ресурсов с учетом потребностей будущих поколений. В рамках Декларации тысячелетия, принятой на Саммите тысячелетия ООН в сентябре 2000 года, соглашения должны быть сформулированы в виде ограниченных по времени и измеримых целей, и показателей по борьбе с бедностью, голодом, болезнями, неграмотностью, деградацией окружающей среды и дискриминацией в отношении женщин. Анализ научных источников и изучение реального опыта управления реализацией Концепции устойчивого развития показывает, что некоторые положения теории и практики управления устойчивым развитием не получили достаточного развития для разработки методологии оценки устойчивого развития. Целью исследования в данной научной статье является разработка теоретических положений и практических рекомендаций по управлению устойчивым развитием на основе анализа факторов зарубежного практического опыта управления Концепцией устойчивого развития. Методы: в качестве теоретической и методологической основы, основанной на фундаментальных

правилах Концепции устойчивого развития, описанных в работах представителей различных экономических школ за рубежом, использовались общенаучные и индивидуально-научные (логические и сравнительные методы) познавательные методы. Результаты: анализ опыта управления переходом к устойчивому развитию развитых и развивающихся стран мира показывает, что, несмотря на существующую правовую базу, разработанную и утвержденную в соответствии с рекомендациями экспертных организаций ООН, не всегда достигаются практические результаты управления устойчивым развитием в соответствии с целями программ устойчивого развития и запланированных результатов. Выводы: глобальный характер изменений, приведший мировое сообщество к пониманию необходимости изменения действующей парадигмы развития, определил требования к масштабу реализуемых мер по управлению Концепцией устойчивого развития. Достижение поставленных целей и задач должно осуществляться не только на национальном уровне, но и на глобальном и международном уровне.

Ключевые слова: устойчивое развитие, управление устойчивым развитием, Концепция ООН, Повестка дня-2030, реализация мер, глобализация управления.

Кіріспе

Батыс Еуропа және Солтүстік Америка елдері табиғи ортаға техногендік әсерді төмендету саласында заңнамалық бастамаларды қабылдау, сондай-ақ экономикалық, экологиялық және әлеуметтік факторларды ескере отырып, қоғамның теңгерімді даму қажеттілігін түсінуден туындайтын келесі қадам болып табылатын тұрақты даму тұжырымдамасын іске асыру үшін шараларды енгізу саласындағы «пионерлер» болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда, тұрақты даму тұжырымдамасын бүгінгі күнге дейін ең өзекті және ең тиімді тұрақты даму тәжірибесін қамтитын жүйе ретінде енгізудің шетелдік тәжірибесімен танысу қисынды болып көрінеді.

1992 жылы Рио-де-Жанейрода өткен БҰҰ-ның «Қоршаған ортаны қорғау және даму» жөніндегі халықаралық конференциясы Ұлттық тұрақты даму стратегияларын әзірлеу, қалыптастыру және іске асыру процесінің бастапқы нүктесі болды. Конференция қорытындысы бойынша БҰҰ-ның ХХІ ғасырдағы тұрақты даму мақсатындағы іс-қимылдарының бағдарламалық жоспары болып табылатын «ХХІ ғасырға арналған Күн тәртібі» қабылданды. «ХХІ ғасырға арналған Күн тәртібі» барлық елдердің үкіметтеріне «елде жүзеге асырылып жатқан әртүрлі секторлық экономикалық, әлеуметтік және экологиялық саясаттар мен жоспарлар негізінде» Ұлттық тұрақты даму стратегияларын (ҰТДС) құру және қабылдау туралы ұсынысты қамтыды. Дәстүрлі жоспарларды әзірлеу нәтижесінде алынған тәжірибені пайдалану қажет және мұндай жоспарлар ел әзірлеген тұрақты даму Стратегиясына толық енгізілуі тиіс.

Әлемдік қауымдастықты қолданыстағы даму парадигмасын өзгерту

қажеттілігін түсінуге итермелеген өзгерістердің жаһандық сипаты жүргізіліп жатқан іс-шаралардың ауқымына қойылатын талаптардың болуына әкелді. Алға қойылған мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізу тек ұлттық деңгейде ғана емес, жаһандық, халықаралық деңгейде де жүргізілуі тиіс. Бұл көптеген себептерге байланысты, олардың ішіндегі ең маңыздылары: экологиялық және әлеуметтік проблемалардың жаһандануы; әр түрлі елдердің ғалымдарының білімін пайдалану қажеттілігі; әлемдік қажеттіліктерге әрдайым жауап бере бермейтін әр түрлі елдердің мүдделерін үйлестіру; «Жасыл экономика» құрудың күрделі міндеттерін шешудің жоғары шығындары; әлемнің дамушы елдерін процеске тартудың оңтайлы тетіктерін іздеу; жаһандық ресурстық базаны пайдалануға мүдделі трансұлттық бизнестің рөлін, сондай-ақ өндіріс пен өткізуді шектеусіз кеңейту мүмкіндіктерін ұлғайту.

Тұрақты даму саласындағы халықаралық ынтымақтастықтың негізгі проблемалары қатысушылар шеңберін және талқыланатын мәселелер саласын кеңейту, өзара іс-қимыл деңгейін арттыру және күшейту, осы салаға тартылған халықаралық ұйымдар мен келісімдер санының өсуі, өңірлік өзара іс-қимылды арттыру болып табылады.

Тұрақты даму саласындағы саясатты қалыптастыруға қатысатын халықаралық институттар БҰҰ-ның бейіндік бағдарламалары, Дүниежүзілік сауда ұйымы (ДСҰ), Дүниежүзілік банк, Халықаралық валюта қоры (ХВҚ), Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДҰ) болып табылады. Халықаралық ауқымда экология және тұрақты даму саласындағы іс-қимылдарды үйлестіруді БҰҰ институттары орындайды.

1. БҰҰ-ның Қоршаған ортаны қорғау бағдарламасы (UNEP), БҰҰ Бас Ассамблеясының 1972 жылғы 15 желтоқсандағы № 2997 қарары негізінде құрылған. негізгі мақсат-қоршаған ортаны қорғауға және жақсартуға бағытталған және қазіргі және болашақ ұрпақтың әл-ауқатын қамтамасыз ететін шараларды ұйымдастыру және жүргізу.

2. БҰҰ даму бағдарламасы (БҰҰДБ) - даму саласындағы қатысушы елдерге көмек көрсету жөніндегі ұйым. БҰҰДБ зерттеулер жүргізуге, оқу бағдарламаларын құруға, энергетикалық ресурстарды дамытуға қолдау көрсетеді, консультациялық және сараптамалық қызметтер көрсетеді, мамандарды оқытады, технологиялар мен жабдықтарды жеткізеді және т.б. (United Nations Development Programme, 2022).

Жаһандық тұрақты даму процестерінің мониторингі, сондай-ақ оларды қазіргі заманның шындықтары мен талаптарына сәйкес түзету БҰҰ қамқорлығымен 10 жылда бір рет өткізілетін тұрақты даму жөніндегі конференцияларда жүзеге асырылады.

«Рио+10» дүниежүзілік конференциясы 2002 жылы Йоханнесбургте өтті. Конференцияда көтерілген мәселелер негізінен экономикалық сипатта болды. «Рио+10» саммитінде кедейлікте өмір сүретін адамдардың өмірін жақсарту кезінде қоршаған ортаны қорғау жұмыстарының негізгі бағыттары келісілді. БҰҰ-ның «Рио+20» конференциясы 2012 жылы Рио-де-Жанейрода өтті.

Халықаралық және ұлттық деңгейдегі заңнамалық бастамалардың жоқтығына қарамастан, өнеркәсіптік кәсіпорындар бизнес-құрылымдар мен өнеркәсіпшілер мен кәсіпкерлердің халықаралық бірлестіктері тұрғысынан тұрақты даму проблемасына жауапкершілікпен қарайды. Өнеркәсіптік кәсіпорындардың тұрақты дамуға көшуінің негізгі мотивтері сыртқы факторлар, ең алдымен халықаралық уағдаластықтарға негізделетін мемлекеттік реттеу болып табылады. Қоршаған орта саласындағы халықаралық уағдаластықтардың, ең алдымен халықаралық экологиялық келісімдердің кең ауқымы мемлекеттік нормаларға және трансұлттық корпорацияларды өз қызметін жүзеге асыратын елдерде экологиялық және әлеуметтік заңнаманы сақтауға мәжбүрлейтін реттеуші органдар құруға тапсырылды.

Зерттеу материалы мен әдістері

Зерттеудің әдістемелік негіздерін тұрақты даму деңгейін бағалау әдістемесін әзірлеуді қоса алғанда, тұрақты даму теориясы мен практикасы мәселелері бойынша отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми еңбектері және тұрақты дамуды басқару тиімділігін арттыру саласындағы қазіргі зерттеушілердің жұмыстары құрайды.

Зерттеудің эмпирикалық базасы шет мемлекеттердің заңнамалық және нормативтік актілерімен, әлеуметтік-экономикалық дамудың ресми құжаттарымен, мерзімді ғылыми басылымдармен, ғылыми-практикалық конференциялардың материалдарымен, қаржылық және қаржылық емес есептілікпен, халықаралық ұйымдардың шолуларымен, зерттеу барысында автор жинаған және өңдеген бастапқы деректермен ұсынылған. Екі деңгейлі жүйеге (әлемдік және ұлттық деңгей) енгізу есебінен тұрақты даму тұжырымдамасының теориялық аппараты әзірленді. Бұл әдістер мен ғылыми принциптер бірге зерттеудің сенімділігі мен тұжырымдардың дұрыстығын қамтамасыз етті.

Нәтижелер және талқылау

БҰҰ-ның және басқа да бірқатар халықаралық ұйымдардың (экономикалық ынтымақтастық және даму жөніндегі ұйым, тұрақты даму жөніндегі халықаралық институт және т.б.) тұрақты дамудың ұлттық стратегияларының мазмұнын айқындау үшін кең зерттеулер жүргізілді. Пікірталас нәтижелері бойынша барлық мүдделі топтармен келісілген, тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу бағытын талдау, саясат пен іс-қимыл жоспарын қалыптастыру, қаржыландыру, мониторинг пен түзетудің үйлестірілетін және ұдайы жетілдірілетін процесі ретінде БҰҰДБ-ты орналастыру туралы шешім қабылданды. Тұрақты даму мақсаттары ретінде қоғамның қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді экономикалық, әлеуметтік және экологиялық мәселелерін шешуді мүмкіндігінше толықтыратын тәсілдерді қолдана отырып және мүмкін емес жерлерде осы мақсаттар арасында компромисске келуді қарастырған жөн (Strategies for Sustainable Development, 2011; Guidance in Preparing a National Sustainable Development Strategy, 2002; Guidelines for developing the National Sustainable Development Strategy, 2002; Sustainable Development in the 21st

Century, 2012).

Халықаралық сарапшылар қауымдастығы тұрақты даму жөніндегі тиімді ұлттық стратегиялардың негізгі қағидаттарын тұжырымдады (Strategies for Sustainable Development, 2011; Guidance in Preparing a National Sustainable Development Strategy, 2002; Guidelines for developing the National Sustainable Development Strategy, 2002; Sustainable Development in the 21st Century, 2012):

- БҰҰДБ-ның міндеттемесі мен оны жүзеге асыру жауапкершілігін елдің саяси басшылығы мен негізгі институттары нақты қолдауы керек;

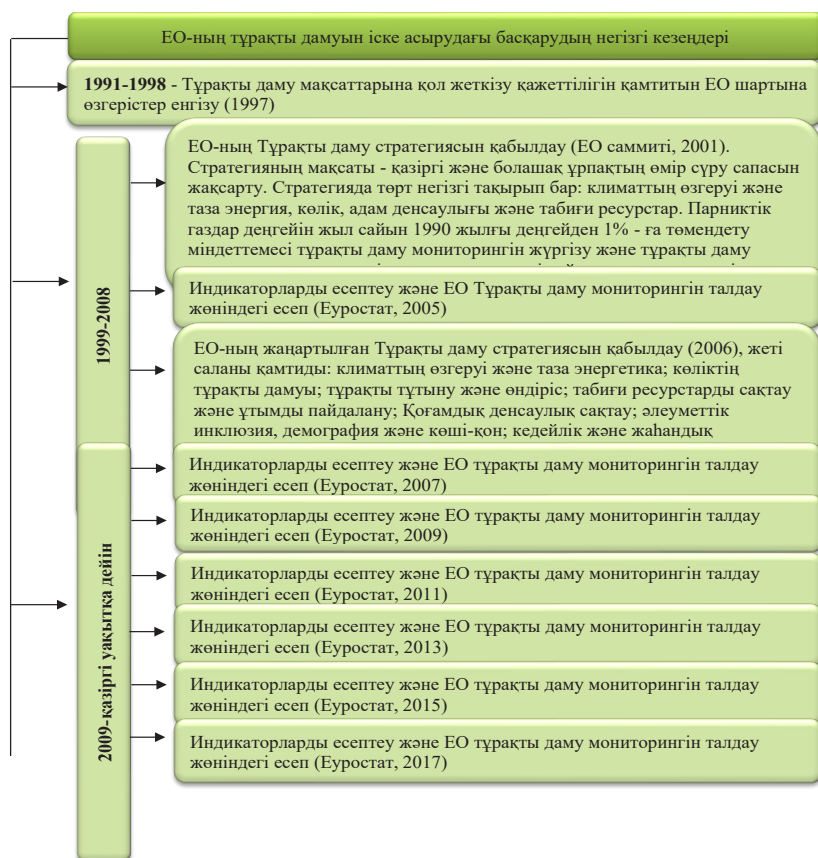
- БҰҰДБ-сы тұрақты дамудың жалпы көзқарасын және нақты стратегиялық мақсаттарды қамтуы керек. Мақсаттар SMART мақсаттарын қою талаптарына жауап беруі керек: нақты (жақсырақ сандық көрсеткіштермен), өлшенетін (тұрақты даму индикаторларының жүйесін әзірлеу қажет), қол жеткізуге болатын (жеткілікті өршіл, бірақ нақты), тиісті (қолда бар ресурстармен және осы шарттарда қол жеткізуге болатын), уақытқа байланысты болуы керек (мерзімін көрсете отырып, мақсаттарға жету керек болған кезде). Тұрақты дамудың үш факторы: экономикалық, экологиялық және әлеуметтік тепе-теңдікті қамтамасыз ету; стратегияны жүзеге асыру тетіктерін анықтау; кезеңдерге бөле отырып стратегияны жүзеге асыру жөніндегі іс-қимыл жоспарын әзірлеу, қаржыландырудың қажетті көлемін жоспарлау және қаржыландыру көздерін айқындау; стратегияны жүзеге асыру процесінің мониторингі, қол жеткізілген нәтижелерді бағалау және қажет болған жағдайда мақсаттарды уақтылы түзету.

Стратегияның тиімділігін бағалауды тұрақты дамудың әзірленген және бекітілген индикаторлары негізінде жүйелі түрде жүзеге асыру қажет. БҰҰДБ-ның нәтижелері барлық мүдделі тараптардың қатысуымен анықталады; тұрақты дамуға көшу үшін әлеуетті арттыру жөніндегі жұмыстарды жүргізу. Стратегияның жетістігі кәсіби кадрлардың болуына, негізгі институттар жұмысының тиімділігіне, құқықтық реттеудің барабарлығына байланысты. Адами ресурстарды дамыту, ұйымдық даму және басқару құрылымдары мен құқықтық жүйені жетілдіру жөніндегі қызметке баса назар аудару қажет; БҰҰДБ-сын барлық деңгейдегі (жаһандық, өңірлік, ұлттық, жергілікті) стратегиялар қызметінің басымдықтары мен бағыттарына сәйкес келуі тиіс; барлық кезеңдерде жұртшылықты БҰҰДБ-ны жүзеге асыруға тарту-процесті әзірлеу, іске асыру, нәтижелерге мониторинг жүргізу және түзету; БҰҰДБ-сын іске асыру үшін үйлестіруші орган құру. Мәлімделген мақсаттарға барынша жауап беретін орган - билік өкілдерін, қоғам қайраткерлерін, сарапшыларды, бизнес және үкіметтік емес ұйымдар өкілдерін біріктіретін тұрақты даму жөніндегі Ұлттық комитет (ТДҰК). Стратегияның жекелеген бағдарламаларын орындау үшін билік органдары мен мемлекеттік емес сектордың қатысуымен ведомствоаралық органдар құрған жөн.

Қазірдің өзінде жұмыс істейтін БҰҰДБ-ның тәжірибесі оларды құрудың орындылығын растайды. БҰҰДБ-сын іске асыру нәтижесінде тұрақты дамуға көшу саласында елеулі табыстарға қол жеткізуге болады: тұрақты дамуға көшу жөніндегі мемлекеттік саясаттың тиімділігін арттыру; тандалған

басымдықтарға сәйкес тұрақты дамуды және оларды тиімдірек пайдалануды қамтамасыз етуде әртүрлі сипаттағы ресурстарды жинақтау; түрлі мүдделі тараптардың диалогы мен ынтымақтастығын қалыптастыру арқылы қоғамдағы шиеленісті азайту.

Еуропалық одақтың тұрақты даму стратегиясы - тұрақты даму саласындағы өңірлік халықаралық құжаттардың табысты үлгісі. Стратегия тұрақты дамудың барлық құрамдас бөліктерін - экономикалық, экологиялық және әлеуметтік, олардың өзара байланыстарын ескере отырып қамтиды, сондай-ақ нақты нысаналы көрсеткіштерге ие; тұрақты дамуды мониторингілеу рәсімі пысықталды (1-сурет).

1-сурет. ЕО-ның тұрақты дамуын іске асырудағы басқарудың негізгі кезеңдері
 Figure 1. The main stages of Management in the implementation of sustainable development of the EU

Өңірлік (еларалық) деңгейде өзара іс-қимыл жүйесін дамыту және интеграциялық топтар ішіндегі ынтымақтастық ауқымын арттыру тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу жолында елеулі рөл атқарады. Тұрақты дамуға көшу үшін пайдаланылатын және өзінің тиімділігін растайтын өңірлік деңгейдегі өзара іс-қимылдың өзекті тетігі қазіргі уақытта Өңірлік сауда

келісімдері (ӨСК) болып табылады. Жоғарыда атап өтілгендей, БҰҰДБ-ның қағидағтарының бірі тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізудің тиімділігін бағалау және тиісті түзету шараларын (қажет болған жағдайда) орындау үшін Тұрақты даму мониторингі болып табылады. ӨСК-ді іске асырудың тиімділігін бағалау үшін экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (ЭЫДҰ) қатысушы елдердің өзара іс-қимыл бағыттарының тізбесін қалыптастырды: институционалдық аспектілер, кооперация, экологиялық бағдарланған даму үшін әлеуетті арттыру, жұртшылықты тарту, айырмашылықтарды еңсеру, нәтижелерді мониторингілеу және бағалау, заңнамалық актілер, стандарттар, экологиялық тауарлар мен қызметтер.

1-кестеде ЕО тұрақты даму стратегиясының негізгі мақсаттары көрсетілген. Стратегияда жарияланған негізгі мақсат - қазіргі және болашақ ұрпақтың өмір сүру сапасын жақсарту. Стратегияның жоспарланған мақсаттарына мониторингі 100 ден астам индикаторлардың көмегімен орындау жоспарлануда.

1 кесте. Еуропалық Одақ елдері 2006 жылы қабылдаған «ЕО-ның Тұрақты даму стратегиясының» негізгі мақсаттары

Стратегия бөлімі	Құрудың алғышарттары / мақсаттары	Негізгі мазмұны
Климаттың өзгеруі және таза энергия	Қоршаған ортаға теріс әсер ету	Парниктік газдар шығарындыларын азайту, энергияны үнемдеу, жаңартылатын энергия көздерінің үлесін арттыру
Көліктің тұрақты дамуы	Қоршаған ортаға теріс әсер ету	СО ₂ шығарындылары төмен үнемді көлік құралдарын құру
Тұрақты тұтыну және өндіріс	Халықтың жоғары өмір сүру деңгейін қамтамасыз ететін экономикалық өсудің тұрақты көрсеткіштеріне қол жеткізу	ЕО-ның барлық елдері бойынша экологиялық стандарттардың бірлігі, экологиялық тауарлар мен қызметтерді құру, экологиялық инновацияларды қолдау
Табиғи ресурстарды сақтау және ұтымды пайдалану	Қоршаған ортаның жағдайын жақсарту	Қоршаған ортаны кешенді қорғау
Қоғамдық денсаулық сақтау	Халықтың денсаулығын қамтамасыз ету	Халықтың тұрмыс жағдайын жақсарту, таза ауа, азық-түлік, су.
Жаһандық деңгейде кедейлік және тұрақты даму сын-тегеуріндері	Тұрақты даму процестерінің жаһандық сипаты	Дамушы елдерді тұрақты дамуға қолдау көрсету
Жаһандық деңгейде кедейлік және тұрақты даму сын-тегеуріндері	Тұрақты даму процестерінің жаһандық сипаты	Дамушы елдерді тұрақты дамуға қолдау көрсету

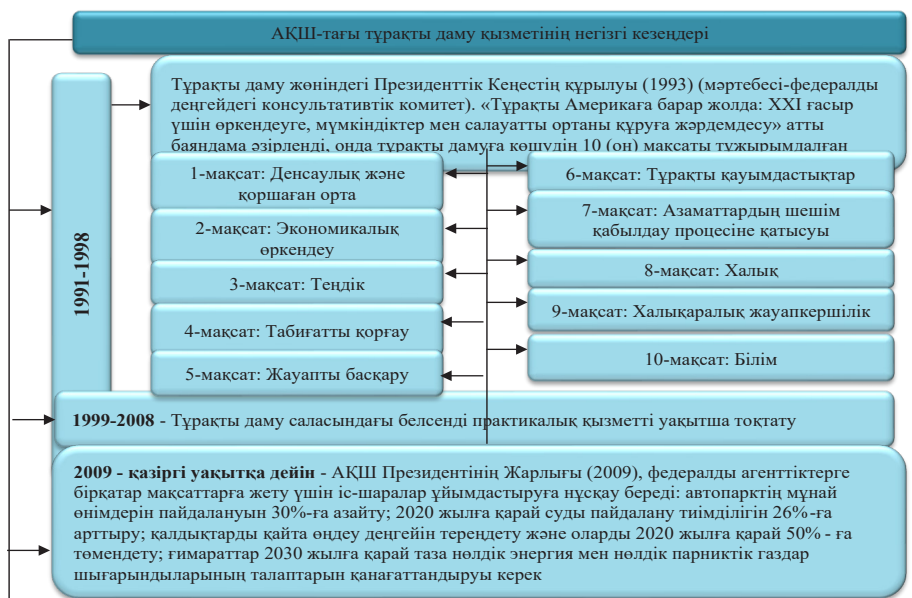
Тұрақты даму моделі үш мақсатты жүзеге асыруды көздейді: әлеуметтік әділеттілікті, экономикалық тиімділікті және экологиялық императивті қамтамасыз ету, бұл сайып келгенде жүйелік-синергетикалық әсерге әкеледі (Kosolapov, 2018). Мақсаттардың жиынтық орындалуын қамтамасыз ету олардың қатығыстарына байланысты өте күрделі міндет болып табылады.

Тұрақты даму Тұжырымдамасы мақсаттардың маңыздылығын (мақсаттарды өлшеу процедурасы) қоғам тұрғысынан бағалауды талап етеді. Әрине, қоғамның дамуы, жаңа білім алу, жағдайдың өзгеруі барысында мақсатты көзқарастардың басымдығы өзгереді (Riza et al., 2012).

Тұрақты дамудың негізгі элементі мынадай талаптарды сақтай отырып, тұрақты дамудың экономикалық тиімді тетіктерін әзірлеу мен қалыптастырудан тұратын экономикалық фактор болып табылады (Kuznetsova, 2015): салынған инвестицияларды қайтару және кепілдендірілген пайда алу; инвестициялар экологиялық және әлеуметтік жобалар бойынша шығындарды қамтуы тиіс, өйткені осы типтегі жобаларды орындау экономикалық тұрғыдан қымбат және кез келген шаруашылық қызметтің негізгі түпкі мақсаты болып табылатын пайда алуды қамтамасыз етіп қана қоймай, салынған инвестицияларды қайтаруды да қамтамасыз етпейді.

АҚШ-та 1969 жылдан 1972 жылға дейінгі қысқа мерзімде маңызды салық реформасы туралы Заң, төрт ауқымды экологиялық заң, еңбекті қорғау және қауіпсіздік туралы Заң (1970) және тұтынушылардың құқықтарын қорғау туралы бірқатар қосымша заңдар қабылданды. Жаңа реттеушілер құрылды: қоршаған ортаны қорғау агенттігі (EPA), кәсіптік қауіпсіздік және денсаулық сақтау басқармасы (OSHA) және тұтыну өнімдерінің қауіпсіздігі жөніндегі Комиссия (CPSC), олар бизнестің қызметіне қатысты көптеген мәселелер бойынша маңызды өкілеттіктерге ие болды (Danilov-Danilyan et al., 2015).

«XXI ғасырға арналған Күн тәртібінің» шешімдерін жүзеге асырумен айналысатын ұлттық орган АҚШ-та әлемде алғашқылардың бірі болып пайда болды. 2-суретте АҚШ-тағы тұрақты даму қызметінің негізгі кезеңдері келтірілген.

2-сурет. АҚШ-тағы тұрақты даму қызметінің негізгі кезеңдері
 Figure 2. The main stages of sustainable development activities in the United States

Тұрақты даму индикаторларының тізбесін әзірлеу жұмыстары жалғасуда. Қазіргі уақытта ұлттық деңгейде тұрақты дамудың ресми стратегиясын әзірлеу қажеттілігі туралы пікірталастар жалғасуда.

Тұрақты дамуды қамтамасыз ету жөніндегі кең қызмет «Солтүстік Американың еркін сауда туралы келісімі» (NAFTA) бірлестігі шеңберінде жүргізіледі. Консорциум шеңберінде жасалған келісімнің негізгі мақсаттарының бірі қатысушы елдерде қоршаған ортаны қорғау, экологиялық және экономикалық саясат шараларын орындау негізінде тұрақты дамуды қамтамасыз ету, экологиялық бағдарланған заңнама шараларын әзірлеу және іске асыру кезінде ынтымақтастықты күшейту, қоршаған орта саласында экономикалық тиімді шараларды жүзеге асыру болып табылады. Сонымен қатар қоршаған ортаны қорғау бағдарламаларын бақылау және қаржыландыру тетіктері әзірленді. 2009 жылы NAFTA қатысушылары парниктік газдар шығарындыларын азайтуға байланысты мәселелер бойынша өзара әрекеттесуді күшейтті. Практикалық деңгейде келісімдерді жүзеге асыру АҚШ пен Канаданың жекелеген шекаралас аумақтарын қамтитын квота саудасының аймақтық тетіктері арқылы жүзеге асырылады.

Швейцарияда БҰҰДБ-сы жан- жақты сипатқа ие және тұрақты дамудың барлық үш компонентін қамтиды-экономикалық, экологиялық және әлеуметтік. Қоғам арасында тұрақты даму идеяларын насихаттау, халықты оны іске асыру процесіне тарту бойынша белсенді жұмыс жүзеге асырылады, мемлекеттік және жергілікті билік органдары стратегияны орындауды және тұрақты даму қағидаттарын ұлттық саясатқа енгізуді әдістемелік сүйемелдеуді ұйымдастырады. 2009 жылдан бастап БҰҰДБ-ның заңнама бойынша Мемлекеттік бағдарламаның бөлігі болып табылады. Швейцарияның тұрақты дамуының негізгі кезеңдері 3-суретте келтірілген.

БҰҰДБ-сын жүзеге асыратын мемлекеттік ұйым - федералды аумақтық жоспарлау кеңсесі. Швейцария үкіметі ішінде стратегияны жүзеге асыру жөніндегі үйлестіруді тұрақты даму жөніндегі ведомствоаралық комитет (ТДВК) орындайды. Оған кіретінер:

- Федералды аумақтық жоспарлау кеңсесі;
- Федералды Қоғамдық денсаулық сақтау бюросы;
- Федералды ауыл шаруашылығы басқармасы;
- Федералды қоршаған ортаны қорғау Кеңсесі және Швейцарияның даму;
- Ынтымақтастық агенттігі.

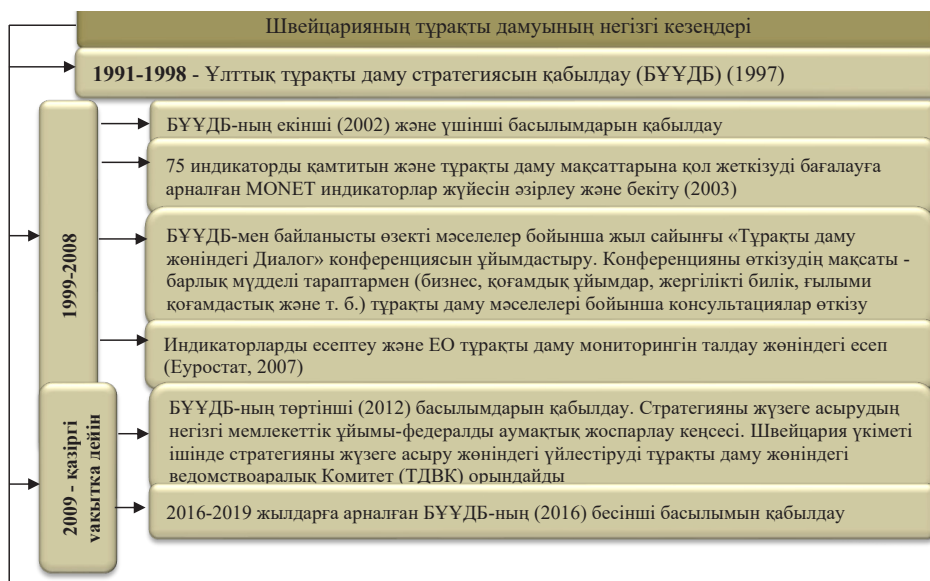
ТДВК-ның функцияларына:

- тұрақты даму саласындағы мемлекеттік саясатты үйлестіру;
- тұрақты дамудың негізгі бағыттары бойынша қызметті ведомствоаралық келісу;
- тұрақты даму стратегияларын және оларды іске асыру жөніндегі іс-қимыл шараларын қалыптастыру;
- Швейцарияның халықаралық процестердегі ұстанымын айқындау;
- БҰҰ-да есептілікті дайындау; барлық мүдделі тараптармен өзара іс-қимылды дамыту кіреді.

Швейцария барлық 17 жаһандық тұрақты даму мақсаттарын тоғыз мақсатта және олардың артында тұрған 52 тапсырманы локализациялады (Lanshina, 2019).

2003 жылы тұрақты даму бағытында қол жеткізілген нәтижелерді бағалау үшін Швейцария үкіметі 75 көрсеткішті қамтитын MONET индикаторлар жүйесін әзірледі.

Олардың ішіндегі ең маңыздылары: қажеттіліктерді қанағаттандыру (денсаулықты жақсарту, кірістердің өсуі және т. б.), кірістер мен ресурстарды бөлудегі әділеттілік, декаплинг және т. б.

3-сурет. Швейцарияның тұрақты дамуының негізгі кезеңдері
Figure 3. The main stages of the sustainable development of Switzerland

Германияның алғашқы Тұрақты даму стратегиясы 2002 жылы қабылданды.

Үздіксіз мониторинг аясында әр екі жыл сайын Федералды статистикалық агенттік стратегияның іске асырылу барысы туралы есептер шығарады, әр төрт жыл сайын стратегияның өзі туралы есеп беріледі, оған іске асыру туралы есептің нәтижелеріне негізделген стратегияны өзектендіру туралы ақпарат кіреді. 2017 жылы Тұрақты дамудың өзекті стратегиясы қабылданды. Неміс

Стратегиясының орталық элементі тұрақты дамуды басқару жүйесі болып табылады: оларды орындау мерзімдері бар мақсаттар, үздіксіз мониторингке арналған көрсеткіштер, реттеу тәртібі және жекелеген мекемелердің міндеттерін анықтау (Ignatov et al., 2019).

Ұлттық стратегияның негізгі тақырыптары ретінде мыналар айтылды (10 years of sustainable development «made in Germany», 2012): экономикалық өнімділік; қоршаған ортаны қорғау; әлеуметтік жауапкершілік. Германияның тұрақты дамуының негізгі кезеңдері 4-суретте келтірілген.

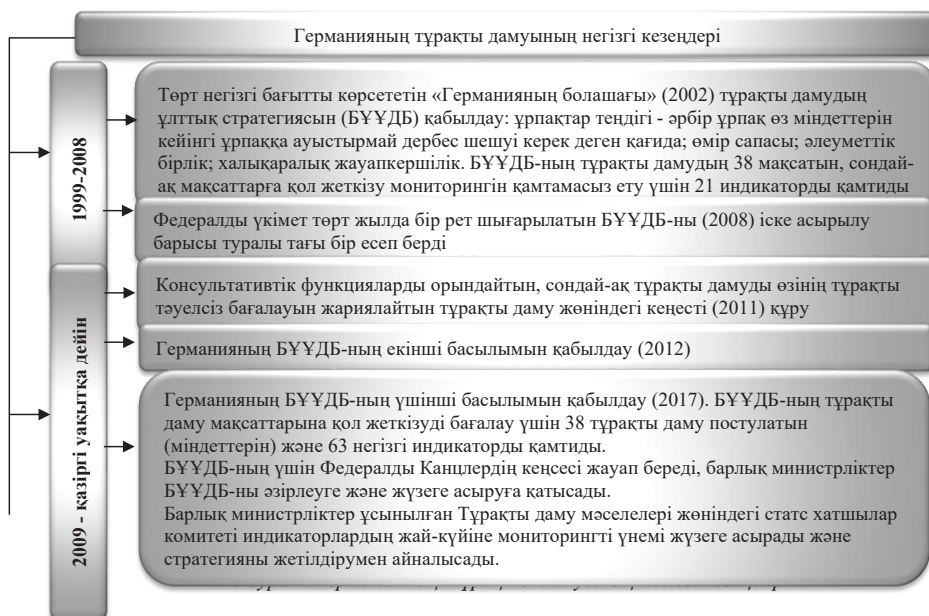

Figure 4. The main stages of sustainable development of Germany

Федералды үкімет кабинеті тұрақты даму стратегиясын бейімдеу және одан әрі дамыту туралы шешім қабылдайды. Ұлттық тұрақты даму стратегиясы үшін жауапкершілік Федералды Канцлердің кеңесінде жатыр, стратегияны әзірлеуге және іске асыруға барлық министрліктердің қызметкерлері қатысады (Sinyakova, 2019).

Тұрақтылық кеңесі федералды үкіметке барлық тұрақтылық мәселелері бойынша кеңес береді. Кеңес кәсіби тәуелсіз және өз бағасын, сондай-ақ стратегияны одан әрі дамытуға арналған ұсыныстарын жариялайды.

Жапонияда Ұлттық тұрақты даму стратегиясы жоқ. Нормативтік құжаттарды әзірлеу кезінде тұрақты дамудың экологиялық компонентіне назар аударылады. Жапонияның тұрақты дамуын жүзеге асырудың негізгі кезеңдері 2-кестеде келтірілген.

2 кесте. Жапонияның тұрақты дамуын жүзеге асырудың негізгі кезеңдері

Циклдар	Бастаманың мазмұны
1991–1998	Төрт бөлімнен тұратын «XXI ғасырға арналған Күн тәртібін» (1994 ж.) жүзеге асырудың Ұлттық жоспарын әзірлеу: өнімнің экологиялық достық өмірлік циклі; адам мен табиғаттың үйлесімді қатар өмір сүруі; жұртшылықтың қатысуы; халықаралық қызмет.
	Тұрақты даму жөніндегі Жапон кеңесінің құрылуы (1996) - Үкімет жанындағы консультативтік мәртебесі бар мемлекеттік емес құрылым. Орталықтың миссиясы - тұрақты даму мәселелері бойынша қоғамдағы диалогқа жәрдемдесу, осы саладағы саясатты әзірлеуге жұртшылықтың негізгі топтарының қатысуын ұйымдастыру.
	Қоршаған ортаны қорғаудың негізгі жоспарын жасау (1994)

1999–2008	Қоршаған ортаны қорғау жөніндегі базалық жоспардың екінші редакциясын қабылдау (2000) Қоршаған ортаны қорғау жөніндегі базалық жоспардың («жаңа» жоспар) үшінші редакциясын бекіту (2006). Құжатта экологиялық саясаттың алты негізгі бағыты анықталған: - қоршаған ортаны, экономиканы және қоғамды жақсартуға кешенді көзқарас; - жер ресурстарын тұрақты басқаруды қалыптастыру және табиғатты қорғау; - жағдайдың белгісіздігін ескере отырып, ҒЗТҚЖ кеңейту; - ұлттық үкіметтің, жергілікті билік органдары мен азаматтардың жаңа рөлі, қоғамдық қатысуды кеңейту; - халықаралық ынтымақтастықты кеңейту; - ұзақ мерзімді перспектива үшін саясат шараларын айқындау
2009-қазіргі уақытқа дейін	Қоршаған ортаны қорғау жөніндегі базалық жоспардың төртінші редакциясын әзірлеу және қабылдау (2012). Құжатта төмен көміртекті экономикамен, ресурстарды тиімді және экологиялық тұрғыдан пайдаланумен, азаматтардың шешім қабылдау процесіне қатысуымен, Жапонияда және шетелде адамдардың қауіпсіздігі мен әл-ауқатын қамтамасыз ету үшін қоғам мен табиғаттың үйлесімділігімен сипатталатын қоғамның тұрақты дамуына қол жеткізу мақсаты қойылған

Қоршаған орта жөніндегі Базалық жоспарды іске асыруды үйлестіруді Жапонияның қоршаған ортаны қорғау министрлігінің құрылымында орналасқан қоршаған ортаны қорғау агенттігі, сондай-ақ жекелеген бағыттарға жауапты басқа министрліктер жүзеге асырады. Базалық жоспардың тиімді орындалуын қамтамасыз ету үшін үдеріске үнемі мониторинг жүргізіледі: мемлекеттік органдар мен жұртшылықтың негізгі топтарынан алынған мәліметтер негізінде баяндамалар дайындалады, олардың негізінде жұмыс нәтижелері бағаланады және оны жақсарту бағыттары айқындалады.

Қытайда тұрақты дамуға ұлттық стратегия мәртебесі берілді. 3-кестеде Қытайдың тұрақты дамуын жүзеге асырудың негізгі кезеңдері көрсетілген. Қытайдағы тұрақты даму жөніндегі негізгі өзекті құжаттар (Қытайдың ХХІ ғасырына арналған күн тәртібі және ХХІ ғасырдың басындағы Қытайдағы тұрақты даму жөніндегі іс-қимыл бағдарламасы) экономикалық және әлеуметтік дамуды жоспарлаудың бес жылдық үдерісімен және негізгі ұлттық бағдарламалармен келісілген.

Жеті ерекше маңызды «Жаңа стратегиялық салалардың» ішінде көпшілігі «жасыл» салалар: қоршаған ортаны қорғауға арналған тауарлар мен қызметтерді өндіру; биотехнология; баламалы энергетика; жаңа материалдар және «таза» автомобильдер өндірісі. Қытайдың экологиялық бағыттағы ТДМ іске асырудағы тәжірибесі қызығушылық тудырады. ҚХР экология және қоршаған орта Министрлігінің мәліметтері бойынша, бүгінгі күні қоршаған ортаны қорғау туралы 32 заң қабылданды, олардың көпшілігі әкімшілік және экономикалық заңдар тобына жатады. Егер біз осы заңдарды қоршаған ортаны қорғау және ресурстарды сақтау тұрғысынан қарастыратын болсақ, онда бұл топқа 20 заң кіреді. Үкімет «Теңіздегі негізгі экологиялық функционалды аймақтарды, экологиялық тұрғыдан осал және нәзік аймақтарды» қорғауға

арналған «Экологиялық қызыл сызық» (экологиялық шектеулер) идеясын ұсынды (Zhang Zhan, 2019).

Қытай үкіметі субсидиялар, субсидиялар беру, венчурлық капиталды қолдау, жеңілдетілген несиелеу және салықтық жеңілдіктер беру арқылы тұрақты дамуға көшу үшін ынталандырушы әсер етеді.

3 кесте. Қытайдың тұрақты дамуын іске асырудың негізгі кезеңдері

Кезең	Бастаманың мазмұны
1991-1998	Қытай үшін «XXI ғасырға арналған Күн тәртібін» қабылдау (1994). Құжат Қытайдың Ұлттық стратегиясы ретінде тұрақты дамуды ұсынды. Ол тұрақты дамудың барлық үш компонентін - экономикалық, әлеуметтік, экологиялық және қоршаған ортаны қорғау саласымен шектеліп қана қоймай, байланыстыруға тырысады. Құжаттың мазмұнын төрт негізгі бөлімге топтастыруға болады: - тұрақты дамудың жалпы стратегиялық мәселелері; - тұрақты дамудың әлеуметтік аспектілері; - экономиканың тұрақты дамуы; - Табиғи ресурстар мен қоршаған ортаны қорғау
1999-2008	Қытайдағы тұрақты даму жөніндегі іс-қимыл бағдарламасын бекіту (2007). Құжатта елдің өткен кезеңдегі тұрақты дамуға көшу үдерісіндегі жетістіктер мен проблемалар талданады, сондай-ақ іс-қимыл бағдарламасының басшылық негіздері, мақсаттары мен қағидаттары айқындалады. Алға қойылған мақсаттардың қатарында тұрақты даму үшін әлеуетті арттыру, экономиканы қайта құрылымдаудағы прогресті арттыру, халық санына тиімді бақылау орнату, қоршаған орта сапасын едәуір жақсарту бар; ресурстарды пайдалану тиімділігін арттыру, өнімділіктің өсуіне, өркендеген әл-ауқатқа және жақсы қорғалған ортаға негізделген тұрақты дамуға қол жеткізу

Қытай үкіметі субсидиялар, субсидиялар беру, венчурлық капиталды қолдау, жеңілдетілген несиелеу және салықтық жеңілдіктер беру арқылы тұрақты дамуға көшу үшін ынталандырушы әсер етеді. «Қытайдағы тұрақты даму жөніндегі іс-қимыл Бағдарламасын» жүзеге асыру жауапкершілігі әртүрлі мемлекеттік құрылымдар арасында бөлінеді: даму және реформалар жөніндегі Ұлттық комиссия, ғылым және технологиялар министрлігі және т.б. Тұрақты дамуға көшу жөніндегі жұмыстарды үйлестіру үшін тұрақты даму жөніндегі әкімшілік орталық - ғылым және технологиялар Министрлігі жанындағы ағымдағы қызметті басқаратын және жобаларды басқаруды және оларды бағалауды, тұрақты даму стратегиясына байланысты зерттеулерді ұйымдастыруды орындайтын орган құрылды.

Мемлекеттердің өздерінен (дәлірек айтсақ, ұлттық үкіметтер мен үкіметтік ұйымдардан) дәстүрлі түрде даму проблемаларын шешуге барлық деңгейдегі жастар мен билікті тарту қажет. Осылайша, мұнда өңірлік деңгейде тұрақты даму стратегиясын іске асыру шеңберінде ұлттық мемлекет пен БҰҰ мекемелері арасындағы әріптестік туралы айтуға болады.

Шетелдік капиталдың экспорты мен ағыны есебінен өсу моделі тұжырымдама шеңберінде осы субаймақ үшін жарамсыз деп қарастырылады. Шынында да, шағын арал мемлекеттері деңгейінде терең әлеуметтік-экономикалық құрылымдық бұрмаланулар бар. Бұл, ең алдымен, адам әлеуетіне

қатысты. Стратегия дамуды тежеудің негізгі көзі ретінде кедейлікті жоюға баса назар аударады, нәтижесінде арал елдері аз дамыған елдер санатынан шығады. Донорлық инвестицияларды негізгі тарту климаттың өзгеруіне бейімделу, гендерлік теңдікті дамыту, азық-түлік осалдығынан құтылу салаларында жүзеге асырылуы тиіс.

Арал мемлекеттері әлі де экономикалық даму идеалынан алыс болса да, субаймақтағы белгілі бір жетістіктер бүгінде байқалады. Мысалы, Тынық мұхиты аймағы АТА-ның барлық субаймақтарынан Интернетке қол жетімділіктің ең жоғары рейтингіне ие, бұл болашақта білім беру мен жоғары технологиялар саласын дамытуға кең мүмкіндіктер ашады.

Сонымен қатар, 2005 жылы БҰҰ Тынық мұхиты мемлекеттерінің күш-жігерін шоғырландыруға пулдық тәсілді ұсынатын Тынық мұхиты мемлекеттерін дамыту жоспарын ұсынды. Пул - бұл алдын-ала белгіленген ережелер бойынша пайданы бөлумен компанияларды (ұлттық және трансұлттық) біріктірудің бір түрі (Jenks, 2016). Пулдарды шағын арал мемлекеттері арасында отын сатып алу, авиация, кеме қатынасы және кәсіптік-техникалық білім беру саласында құру ұсынылды. Кейінірек қызметтер саласында, атап айтқанда туризм саласында бассейндер пайда болды.

Мысалы, субаймақтың 14 елін біріктірген Оңтүстік Тынық мұхиты туризм ұйымы шағын мемлекеттерге бәсекелестіктің жоғары деңгейіне байланысты жеке-жеке кіре алмайтын дамыған елдердің нарықтарында өз қызметтерін бірлесіп ұсынуға мүмкіндік береді. БҰҰ тұрғысынан дамушы елдердегі туристік саланы қолдау тұрақты даму саясатының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Азия, Африка және Океанияның көптеген мемлекеттері үшін бұл болашақта күшті ұлттық экономиканы қалыптастыру, халық үшін жұмыс орындарын құру және соның салдарынан өмір сүру деңгейін көтеру мүмкіндігі.

Бұл мәселенің маңыздылығын түсіне отырып, БҰҰ 2000-шы жылдардың басынан бастап тұрақты тұтыну мен өндірістің 10 ТП бағдарламасы аясында тұрақты туризм бойынша жаһандық серіктестікті жүзеге асыруда. Әлемнің түрлі өңірлерінен: үкіметтік, халықаралық және үкіметтік емес ұйымдардан; жеке сектордың коммерциялық және коммерциялық емес ойыншыларынан; білім беру және сараптама ұйымдарынан, сондай-ақ БАҚ пен желілік бірлестіктерден қатысушылардың кең ауқымын бірлескен жұмысқа тартуды көздейтін Тұрақты туризм бағдарламасын іске асыру схемасы ерекше қызықты болып көрінеді (The Sustainable Tourism Program as part of the 10-year framework program for Sustainable Consumption and Production, 2017).

Мұндай құрылым, бір қарағанда, қолайсыз болып көрінеді, бірақ ол уақыттың рухына және жаһандану экономикалық және әлеуметтік осал мемлекеттердің алдына қойған міндеттерге толық сәйкес келеді.

Осылайша, бүгінде БҰҰ-ның даму саясаты бір уақытта үш деңгейде жүзеге асырылады деп айтуға болады: ұлттық (мемлекетаралық ынтымақтастық деңгейі), аймақтық (аймақтық комиссиялардың, қорлар мен Даму банктерінің қызметі) және жаһандық (БҰҰ-ның мамандандырылған мекемелерінің, БҰҰ-ның «отбасы» институттарының қызметі).

Алайда, әлемдегі үнемі күрделене түсетін әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдай ұйымды жаңа, «типтік емес» халықаралық актерлерді (мысалы, қоғамдық және гуманитарлық ұйымдар, бірнеше мемлекет азаматтарының ерікті бірлестіктері және т.б.) тарта отырып, гуманитарлық қызметті жүзеге асырудың балама тетіктерін іздеуге мәжбүр етеді. (Kokenova et al., 2022).

Бұл тәсілдің айқын артықшылығы-субсидиарлық қағидатты жүзеге асыру және әлемнің әртүрлі аймақтарындағы жаңа сын-қатерлерге жауап беру жылдамдығы. Мұндай модель шеңберінде жас, қарқынды дамып келе жатқан мемлекеттер іс-қимыл еркіндігіне ие болады, алайда, сонымен бірге оларға өз болашағы үшін үлкен жауапкершілік жүктеледі.

Әлемдік саясатқа Ғаламдық желілік басқару моделін енгізу кезінде «саяси сенімдер үкіметаралық ұйымдардың институционалдық мандаттарын жетілдіру жағдайында, сондай-ақ әлі де өкілдігі жеткіліксіз мүше мемлекеттердің қатысуының тиісті деңгейіне қатысты реформалар жүргізу жағдайында пайда болуы мүмкін» екенін ұмытпаған жөн (Quibria, 2015; Thomas, 2015). Сондай-ақ, 20-топ сияқты шешім қабылдау жөніндегі бейресми органдармен өзара іс-қимыл келіспеушіліктің себебі болуы мүмкін, сонымен бірге даму бағдарламаларын қолдау мақсатында іс-шаралар мақсаттарын неғұрлым кең үйлестіре отырып, 20-топпен және басқа да қолданыстағы халықаралық өңірлік ұйымдармен болжамды және келісілген өзара іс-қимылды дамыту қажеттілігі туындайды. Сондықтан, бұл мәселені шешу үшін басқару міндеттері болуы керек біз мүмкіндігінше нақты болуымыз керек, сонымен бірге саяси компаға келу және икемділік үшін жағдайлар болуы керек» (Draft Mauritius Strategy for Small Island Developing States, 2017).

Гуманитарлық саладағы халықаралық құқық жүйесін реформалау БҰҰ-ның әлеуметтік-экономикалық қызметін ықтимал «саясаттандырудан» аулақ болуға мүмкіндік береді. Ең алдымен, халықаралық қатынастардың жаңа ойыншыларының - коммерциялық емес ұйымдардың, корлардың, бастамашыл топтардың құқықтық мәртебесін, құқықтарын, өкілеттіктері мен жауапкершілік шекараларын нақты айқындау қажет. Мүмкін, жаңа тәсілді енгізу БҰҰ-ға өзінің басты мақсатын-тұрақты және өркендеген әлемдік тәртіпті қамтамасыз етуді толық көлемде жүзеге асыруға мүмкіндік береді, өйткені ұйымның сынына қарамастан, ол осы салада айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізді.

Қорытынды

Әлемнің дамыған және дамушы елдерінің тұрақты дамуына көшу тәжірибесін талдау БҰҰ сараптамалық ұйымдарының ұсынымдарына сәйкес әзірленген және бекітілген заңнамалық базаға қарамастан, тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу саласындағы практикалық нәтижелер тұрақты даму бағдарламаларын әзірлеу кезеңінде жоспарланған нәтижелерден өзгеше екенін көрсетеді:

- әлемнің дамыған және дамушы елдері тұрақты дамуға көшу саласында белсенді саясат жүргізуде;

- осы саладағы көшбасшы елдер әзірлеген институционалдық бастамалар Қазақстан Республикасында енгізу үшін практикалық қызығушылық тудырады;

- экономиканың бастапқы буындары (өнеркәсіптік кәсіпорындар) іс жүзінде тұрақты даму процестеріне толық тартылмаған.

Құрылған сәттен бастап БҰҰ замандастарына халықаралық қақтығыстардың алдын алу және реттеу жөніндегі әмбебап институт ретінде ғана емес, сонымен қатар соғыстан кейінгі және отаршылдықтан кейінгі әлемнің әлеуметтік және экономикалық мәселелерін шешу бойынша елдер ынтымақтастығының оңтайлы моделі ретінде ұсынылды. Алайда, ұйымның 70 жылдан астам уақыт ішінде халықаралық қақтығыстардың сипаты мен БҰҰ бітімгершілік миссияларының мазмұны өзгерді, бұл әмбебап ұйымның осы екі бағыты арасындағы шекаралардың біртіндеп жойылуына әкелді. Бүгінгі таңда басты назар қақтығыстардың алдын алуға аударылады; БҰҰ қызметі шеңберінде халықаралық қауіпсіздіктің әскери емес (ең алдымен әлеуметтік-экономикалық) аспектілеріне көп көңіл бөлінеді.

Әлеуметтік-экономикалық дамуды қамтамасыз ету құрылымының өзі уақыт өте келе айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. БҰҰ-ның алғашқы онжылдықтары мамандандырылған мекемелердің құрылуымен және халықаралық қатынастардың ұлттық, аймақтық және жаһандық деңгейлерінде нормалар мен келісімдердің орнатылуымен ерекшеленді. Ұйымның алғашқы күндерінде БҰҰ-ның әлеуметтік-экономикалық қызметі мемлекетаралық ынтымақтастықтың жаһандық ынтымақтастықтан басым болуымен сипатталды: дамыған және гүлденген елдер өздерінің бұрынғы колонияларының дамуына үлес қосты (Kokenova et al., 2024). Алайда, 1970 жылдардың ортасынан бастап БҰҰ құрылымы аясында халықаралық ынтымақтастықтың түбегейлі жаңа формалары дами бастады (Myrdal, 1972; Talalushkina, 2013). Олардың пайда болуы, ең алдымен, халықаралық қатынастардың жаңа актерлерінің пайда болуына және біраз уақыттан кейін әлемдік экономикадағы дамушы елдердің үлесінің күрт өсуіне әкелген отарсыздандыру процесімен байланысты.

«Ұлттық мемлекет/экономика + ұлттық мемлекет/экономика» форматындағы ынтымақтастық ұлттық экономикалардың жай-күйі үшін жауапкершілік ұлттық үкіметтер, өңірлік және мамандандырылған халықаралық ұйымдар арасында бөлінетін желілік модельдің ұқсастығына жол бере отырып, өзгере бастайды. Халықаралық экономикалық кеңістіктің жаһандануы, ДСҰ-ның пайда болуы және тарифтік және тарифтік емес шектеулер бойынша келіссөздер әртүрлі елдердің мүдделерін бір жаһандық бөлгішке келтіру кейбір жағдайларда, негізінен, мүмкін емес, ал басқаларында негізсіз көп уақытты қажет ететіндігін көрсетті.

БҰҰ ұсынған даму саясатының жаңа моделі бір мезгілде халықтың әртүрлі топтары арасында - ұлттық мемлекеттер ішінде де, әлемнің дамушы аймақтарында да экономикалық өсу мен әлеуметтік тепе-теңдікке қол жеткізуге бағытталған. Осылайша, назар біртіндеп экономикалық дамудан (оның деңгейі жан басына шаққандағы ЖІӨ-нің өсуі немесе халықтың сатып алу қабілеті сияқты көрсеткіштермен белгіленеді) әлеуметтік, дәлірек айтсақ, әлеуметтік-экономикалық дамуға ауысады.

Алайда, мұнда да елдерді сауаттылық деңгейі, әлеуметтік әл-ауқат және жеке адам үшін еркін даму мүмкіндігінің болуы бойынша саралау әрекеті салыстырмалы түрде сәтті болды. Индекстер «орташа» мәндерді бағалау үшін қолданылады, сондықтан істердің нақты жағдайын толық көрсетпейді, қарапайым адамдардың өмір сүру жағдайлары туралы маңызды ақпарат бермейді.

Тұрақты даму шеңберінде «XXI ғасырға арналған Күн тәртібіне» сәйкес елдер дамуының оң серпіні болашақ ұрпақтың қажеттіліктерін ескере отырып, ресурстарды ұтымды пайдалану жолымен жүзеге асырылуы тиіс. 2000 жылдың қыркүйегінде БҰҰ-ның Мыңжылдық саммитінде қабылданған мыңжылдық декларациясының бөлігі ретінде келісімдер кедейлікке, аштыққа, ауруға, сауатсыздыққа, қоршаған ортаның нашарлауына және әйелдерге қатысты кемсітушілікке қарсы күресте нақты мерзімдерге және бағаланатын мақсаттар мен көрсеткіштерге байланысты көрсетілуі керек еді.

Осылайша, осы кезеңде БҰҰ жаһандану контекстінде әлемдік қоғамдастықтың даму мақсаттары мен бағыттарын ресімдеу арқылы өзінің жаһандық институт қызметін атқарды.

Мыңжылдық жобасының басты ұсынысы — Мыңжылдықтың даму мақсаттары ұлттық және халықаралық даму стратегияларының орталығында болуы керек.

Басқаша айтқанда, БҰҰ халықаралық қатынастардың барлық егеменді ойыншылары қабылдауы және жүзеге асыруы керек «жалпыадамзаттық» стандарттардың белгілі бір жүйесін белгілейді. Сонымен қатар, бұл процестегі жетекші рөл дәстүрлі түрде ұлттық үкіметтерге, аймақтық комиссияларға және сәйкесінше ұлттық, аймақтық және жаһандық деңгейде әлеуметтік даму мәселелерін реттейтін БҰҰ-ның мамандандырылған мекемелеріне тиесілі.

ӘДЕБИЕТТЕР

10 years of sustainable development «made in Germany». (2012). [Electronic resource]. — [URL]: https://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/Nachhaltigkeit-wiederhergestellt/2012-06-01-kurzpapier-nrussisch.pdf%3Fblob%3DpublicationFile

Critical issues in Asian development. Theories, experiences a. policies // Ed. by M. G. Quibria. Oxford university press for the Asian development bank. — 1995

Draft Mauritius Strategy for Small Island Developing States. [Electronic resource]. Division for Sustainable Development A/66/207 — URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/> (date of application: 16.12.2017)

Guidance in Preparing a National Sustainable Development Strategy Managing Sustainable Development in the New Millenium. Background Paper. 2002. — No. 13. — DESA/DSD/PC2/BP13.

Guidelines for developing the National Sustainable Development Strategy (2006). UNEP/NSDS/ March

Jenks C. (2016). United Nations Peace Operations: Creating Peace for Peace // U.S. Military Operations: Law, Policy, and Practice / Ed. by Geoffrey S. Corn, Rachel E. VanLandingham, Shane R. Reeves, Stanley A. McChrystal. Oxford University Press. 2016.

Kokenova A.T., Beisenova M.U., Shalbayeva A.P., Maulenberdieva G.A., Moldalievа R.N. Improving the efficiency of grain production by improving management processes // *BULLETIN OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN*. — ISSN 1991–3494. — 2022 — Volume 2. — Number 396. — Pp. 343–355

Riza S.P., Murtuzayeva M. (2012). Application saaty pair comparisons method to the investments distribution in parameters of ecological sustainability // *Problems of Cybernetics and Informatics 2012: Proceedings of 4th International Conference, PCI 2012*. — Azerbaijan: Baku. — Pp. 214–216. — <https://doi.org/10.1109/ICPCI.2012.6486490>

Strategies for Sustainable Development: Guidance for Development Cooperation (2011). The DAC Guidelines. OECD.

Sustainable Development in the 21st Century (SD21). National Institutions for Sustainable Development. A preliminary review of the institutional literature. UN Division for Sustainable Development. — 2012

Thomas K.D. (2015). *Handbook of research on sustainable development and economics*. — Hershey, PA: Business science ref. — 2015.

United Nations Development Programme. An electronic resource. Access mode: <http://www.undp.org/>

Данилов-Данильян В.И., Пискулова Н.А. (2015). Устойчивое развитие: новые вызовы: Учебное пособие для вузов // Под общей редакцией В.И. Данилова-Данильяна, Н.А. Пискуловой. — 2015. — М: Изд-во «Аспект Пресс» — 336 с.

Игнатов А.А., Михневич С.В., Попова И.М., Сафонкина Е.А., Сахаров А.Г. (2019). Подходы ведущих стран-доноров к реализации ЦУР в национальных стратегиях устойчивого развития // *Бюллетень международных организаций: образование, наука, новая экономика*. 2019. — №1. — С. 164–189

Коканова А.Т., Шалабаева А.Р., Хан И.Ю., Байгабулова Қ.К., Демеубаева А.О. (2024). Тұрақты даму жағдайында ауыл шаруашылығын дамытуды басқарудың аймақтық стратегияларын зерттеу // *Қазақстан Республикасы Ұлттық Ғылым академиясының Хабаршысы*. 2024. — ISSN 1991–3494. — 1 . —Том. 407. — С. 558–572. — <https://doi.org/10.32014/2024.2518-1467.692>

Косолапов О.В., Островский В.Е. (2018). Модель устойчивого развития: условия реализации // *Известия Уральского государственного горного университета*. 2018. — Выпуск 4(52). — С. 122–126

Кузнецова Е.Ю., Кузнецов С.В. (2018). Формирование механизма устойчивого развития предприятия // — *Вестник УРГУ. Серия «Экономика и менеджмент»*. 2018. — Том 17. — № 1. — С.105–1027. — DOI: 10.15826/Вестник.2018.17.1.005

Ланьшина Т.А. (2019). Опыт локализации и реализации целей устойчивого развития в странах-лидерах в этой области // *Вестник международных организаций: образование, наука, новая экономика*. 2019. — №1. — С. 207–225

Мюрдаль Г. (1972). *Современные проблемы Третьего мира*. М.

Программа устойчивого туризма является частью 10-летней рамочной программы устойчивого потребления и производства. 2016. - р. 3 [Электронный ресурс]. — URL: <http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/docpdf/brochure10yfstprus17oct2016.pdf> (дата подачи заявки: 10.12.2017)

Синякова А.Ф. (2019). Опыт ряда европейских стран в разработке национальной стратегии устойчивого развития // — *Бюллетень «На пути к устойчивому развитию России»*. 2019. — № 63. — С. 71–78

Талалушкина Ю.Н. (2013). Опыт ООН в изучении качества жизни населения // *Экономический журнал*. 2013. — Том 31. — N 3. — С. 46–53.

Чжан Чжэнь (2019). Экологическая политика Китая и реализация целей устойчивого развития // — *Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Исторические и политические науки*. 2019. — № 2. — С. 184–192. — Идентификационный номер: 10.18384/2310-676X-2019-2-184-192

REFERENCES

10 years of sustainable development «made in Germany» (2012). [Electronic resource] — [URL]: https://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/Nachhaltigkeit-wiederhergestellt/2012-06-01-kurzpapier-nrussisch.pdf%3Fblob%3DpublicationFile

Critical issues in Asian development (1995). Theories, experiences a. policies // Ed. by M.G. Quibria. Oxford university press for the Asian development bank. (in Eng.)

Danilov-Danilyan V.I., Piskulova N.A. (2015). Sustainable development: New challenges: A textbook for universities // Under the general editorship of V. I. Danilova-Danilyan, N.A. Piskulova. — M.: Publishing house “Aspect Press” — 336 p. (in Russ)

Draft Mauritius Strategy for Small Island Developing States (2006). [Electronic resource]. Division for Sustainable Development A/66/207 — URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/> (date of application: 16.12.2017) (in Eng.)

Guidance in Preparing a National Sustainable Development Strategy (2002). Managing Sustainable Development in the New Millenium. Background Paper. — No. 13. — DESA/DSD/PC2/BP13. (in Eng.)

Guidelines for developing the National Sustainable Development Strategy (2006). — UNEP/ NSDS/March (in Eng.)

Ignatov A.A., Mikhnevich S.V., Popova I.M., Safonkina E.A., Sakharov A.G. (2019). Approaches of the leading donor countries to the implementation of the SDGs in national sustainable development strategies // Bulletin of International Organizations: education, Science, new Economy. — No.1 — Pp. 164–189 (in Russ)

Jenks C. (2016). United Nations Peace Operations: Creating Peace for Peace // U.S. Military Operations: Law, Policy, and Practice / Ed. by Geoffrey S. Corn, Rachel E. VanLandingham, Shane R. Reeves, Stanley A. McChrystal. Oxford University Press. (in Eng.)

Kokenova A.T., Shalbayeva A.R., Khan I.Yu., Baigabulova K.K., Demeubaeva A.O. (2024). The study of regional strategies for managing the development of agriculture in the context of sustainable development // Bulletin of National academy of sciences of the republic of Kazakhstan. — ISSN 1991–3494. — Volume 1. — Number 407. — Pp. 558–572. — <https://doi.org/10.32014/2024.2518-1467.692> (in Kazakh)

Kokenova A.T., Beisenova M.U., Shalbayeva A.P., Maulenberdieva G.A., Moldalieva R.N. (2022). Improving the efficiency of grain production by improving management processes // bulletin of national academy of sciences of the republic of Kazakhstan. — ISSN 1991–3494. — Volume 2. — Number 396. — Pp. 343–355 (in Eng.)

Kosolapov O.V., Ostrovsky V.E. (2018). The model of sustainable development: conditions of implementation // Izvestiya Ural State Mining University. — Issue 4(52). — Pp. 122–126 (in Russ)

Kuznetsova E.Yu., Kuznetsov S.V. (2018). Formation of the mechanism of sustainable development of the enterprise // Bulletin of the UrFU. Economics and Management series. — Vol. 17. — No. 1. — Pp. 105–1027. — DOI: 10.15826/vestnik.2018.17.1.005 (in Russ)

Lanshina T.A. (2019). Experience of localization and implementation of sustainable development goals in the leading countries in this field // Bulletin of international organizations: education, science, new economy. — No.1. — Pp. 207–225 (in Russ)

Myrdal G. (1972). Contemporary problems of the Third World. — M. (in Russ)

Riza S.P., Murtuzayeva M. (2012). Application saaty pair comparisons method to the investments distribution in parameters of ecological sustainability // Problems of Cybernetics and Informatics 2012: Proceedings of 4th International Conference, PCI 2012. — Azerbaijan: Baku. — Pp. 214–216. — <https://doi.org/10.1109/ICPCI.2012.6486490> (in Eng.)

Sinyakova A.F. (2019). The experience of a number of European countries in the development of a national strategy for sustainable development // — Bulletin “On the way to sustainable development of Russia”. — No. 63. — Pp. 71–78 (in Russ)

Strategies for Sustainable Development: Guidance for Development Cooperation (2011). The DAC Guidelines. OECD. (in Eng.)

Sustainable Development in the 21st Century (SD21) (2012). National Institutions for Sustainable Development. A preliminary review of the institutional literature. UN Division for Sustainable Development. (in Eng.)

Talalushkina Yu.N. (2013). The UN experience in the study of the quality of life of the population // Economic Journal [Ekonomicheskii zhurnal]. — Vol. 31. — N 3. — Pp. 46–53. (in Russ)

The Sustainable Tourism Program is part of the 10-year framework program for Sustainable Consumption and Production. (2016). pp. 3 [Electronic resource]. — URL: <http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/docpdf/brochure10yfpstprus17oct2016.pdf> (date of application: 10.12.2017) (in Russ)

Thomas K.D. (2015). Handbook of research on sustainable development and economics. — Hershey, PA: Business science ref. (in Eng.)

United Nations Development Programme. An electronic resource. Access mode: <http://www.undp.org/> (in Eng.)

Zhang Zhen (2019). China's environmental policy and the implementation of the Sustainable Development Goals // Bulletin of the Moscow State Regional University. Series: History and Political Sciences. — No. 2. — Pp. 184–192. — DOI: 10.18384/2310-676X-2019-2-184-192 (in Russ)

МАЗМҰНЫ

ПЕДАГОГИКА

А.И. Әзімбаев, М.А. Созер, С.Ж. Ибадуллаева ИНТЕГРАТИВТІ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ БОЛАШАҚ БИОЛОГ ТАНЫМЫН КЕҢЕЙТУДЕГІ МАҢЫЗЫ.....	7
А. Асанова, Д. Абыкенова, Ж. Аубакирова, Р. Агавелян, Ж. Копеев УЧИТЕЛЬ ИНФОРМАТИКИ В ИНКЛЮЗИВНЫХ КЛАССАХ: ВОСПРИЯТИЕ ВЛИЯНИЯ ШКОЛЬНОЙ ИНФОРМАТИКИ НА РАЗВИТИЕ УЧЕНИКОВ С МЕНТАЛЬНЫМИ НАРУШЕНИЯМИ.....	21
У. Баймаханова, Н. Албытова, Д. Нургалиева, Р.Ж. Мрзабаева ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҮДЕРІСТЕГІ СТРЕСТІ БАСҚАРУ КӘСІБИ ҚАЖУДЫҢ ПРОФИЛАКТИКАСЫ РЕТІНДЕ.....	36
Е. Досымов, Eser Selda, М. Нуризинова, Е. Еділбаев, Б. Асанбек МЕХАНИКА КУРСЫН ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	48
Г.Т. Жақұпова, Д.С. Байгунаков, А.Б. Сақұлова ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІНДЕГІ САПА МӘДЕНИЕТІНІҢ МОДЕЛІ.....	63
Б.К. Жарменова, Н.Д. Андреева, Ш.Ш. Хамзина, Г.М. Маханова ЖОО-ДА БИОЛОГИЯ МҰҒАЛІМДЕРІН ДАЯРЛАУДА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	74
И.Ә. Жубанқұзова, Г.А. Сугуржанова БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІ ДАЙЫНДАУДА ФИЗИКА МЕН АҚПАРАТТЫҚ КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ПӘНДЕРІН КІРІКТІРІЛІП ОҚЫТУ НЕГІЗДЕРІ.....	89
М.Н. Ибрагимова, Н.А. Тасилова, А.А. Садығожа, П.Н. Нускабай ОРТАЛЫҚ АЗИЯ АУМАҒЫНДАҒЫ ЭТНИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР ӘМІР ТЕМІР МЕН ТЕМІР ӘУЛЕТІ ЕҢБЕКТЕРІНДЕ.....	100
А.К. Игбаева, А.С. Омарханова, Н.К. Ақитпаева, А.Қ. Қозыбаева ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖОҒАРЫ ОҚУ ЖҮЙЕСІНДЕ РИСК-МЕНЕДЖМЕНТТІ ДАМУ ТҰРАҚТЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	124
А. Исаев, Юджел Гелишли, А. Рахымжанов БОЛАШАҚ ЖАТТЫҚТЫРУШЫ-ОҚЫТУШЫЛАРДЫҢ БАҚЫЛАУШЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ.....	137
Г.К. Исмаилова, Г.Б. Григорьева, К.Е. Хасенова, А.Ж. Турикпенова, Г.Т. Дарменова ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ (ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ ҮЛГІСІ НЕГІЗІНДЕ).....	152
М. Каваклы, Ж.И. Исаева, И. Дурмаз ТҰЛҒАНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚТЫҚ БАҒДАРЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРА ОТЫРЫП ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	167
А.Д. Калимова, Б.А. Жекибаева БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ КІРІКТІРІЛГЕН ОҚЫТУҒА БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІ ДАЙЫНДАУДЫҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІКТЕРІ.....	183
А.Х. Қасымов, А.Б. Мешова, А.М. Бисенғалиева, Г.К. Кажғалиева, И.М. Бапиев ОҚЫТУШЫНЫҢ ҚАШЫҚТАН ОҚЫТУ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ.....	196
Г. Клычниязова АЙТЫЛЫМҒА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТӘСІЛДЕР: САНДЫҚ ӨЛШЕМДЕР МЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТҮСІНІКТЕРДІ МӘТІНДІК ОҚЫТУҒА БІРІКТІРУ.....	210
Б.У. Қуанбаева, Г.К. Жусупқалиева, М.Е. Рахметов, А.Ж. Иярова, Р. Schmidt ФИЗИКАЛЫҚ ИНТЕРАКТИВТІ КОМПЬЮТЕРЛІК МОДЕЛЬДЕРДІҢ ЗАМАНАУИ МЕКТЕПТЕ ОНЛАЙН ОҚЫТУДЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДАҒЫ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ.....	222

Р.С. Мырзаев, А.Ж. Сейтмуратов, Қ. Қанибайқызы, А.Ә. Ибраева, А.А. Куралбаева, П.Н. Нускабай IT БАҒЫТЫНДАҒЫ БАКАЛАВРЛАРДЫ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ДАЯРЛАУЫНЫҢ КӘСІБИ БАҒЫТЫ.....	234
Г.К. Нуртаева, В.О. Абдрасилова, Р.Р. Жумабекова, Г.Е. Байдуллаева «ҚАН АЙНАЛУ ЖҮЙЕСІНІҢ БИОФИЗИКАСЫ» ТАҚЫРЫБЫНА СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗІНДІК ДАЙЫНДАЛУ РӨЛІ.....	249
Б.Д. Оразов, Ж.К. Сыдықова, Ф.Д. Наметқұлова, Е.Б. Тасболат ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БОЛАШАҚ ФИЗИКА МҰҒАЛІМДЕРІН ДАЯРЛАУ.....	264
М.Н. Оспанбекова, С.Ж. Турикпенова, Р.К. Измагамбетова, П.Қ. Ертаева, К.Ш. Темирханова БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ӨЗГЕРІСТЕРДІ ИНТЕГРАЦИЯЛАУ: МҰМКІНДІКТЕР МЕН ОЙЛАР.....	279
Н. Оспанова, Н. Токжигитова, Г. Джарасова, Дж. Караджа, А. Садықова ГЕЙМИФИКАЦИЯ ЭЛЕМЕНТТЕРІНІҢ НЕГІЗІНДЕ ЖАСЫРЫН БАҒАЛАУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ.....	293
А. Садвақасова, А. Докуз, Ф. Қылышбек ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ БОЛАШАҚ ИНФОРМАТИКА МҰҒАЛІМДЕРІНЕ ЗАТТАР ИНТЕРНЕТІН ОҚЫТУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫН ЗЕРТТЕУ.....	307
А.Т. Самитова, Г.Т. Карабалаева, К.Р. Калкеева БОЛАШАҚ МАМАНДЫҚТЫ ТАҢДАУДАҒЫ КӘСІБИ БАҒДАРЛАУДЫҢ РӨЛІ.....	321
Ш. Сапарбайқызы, У.Т. Туленова, Ж.А. Таджибаева, Р. Керімбаева, М.Е. Ақмамбетова ЖАҒАҢДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ МАМАНДЫҚ ТАҢДАУДЫҢ МАҢЫЗЫ.....	331
Б.А. Сенгербекова, Э.У. Бижигитова, А.О. Досимова, А.Қ. Айтжанова, Г.Г. Зиябекова ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ТУРАЛЫ ТҮСІНІКТЕРІ.....	348

ЭКОНОМИКА

С.Н. Алпысбаева, Н.Н. Жанақова, Е.И. Тауенов, А.И. Тазабеков ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ФИСКАЛДЫҚ ШОҒЫРЛАНДЫРУ САЯСАТЫ: ІСКЕ АСЫРУ БАСЫМДЫҚТАРЫ.....	357
Э.С. Балапанова, А.Т. Исаева, Д.О. Оналтаев, Ж.П. Смаилова, Р.Е. Сағындықова ИМПОРТТЫ АЛМАСТЫРУ ЭКОНОМИКАНЫҢ ДАМУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ.....	373
А.С. Джанегизова, Д.Ә. Әмержанова, Г.М. Мухамедиева, Л.Г. Қирбасова, А.Е. Ақбаева ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУ: ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ.....	386
Н.Е. Есенжолов, А.Б. Кошербаева, Е.С. Қылбаев, С.Т. Қарғабаева ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ САЯСАТТЫ ІСКЕ АСЫРУДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК МЕДИАНЫҢ РӨЛІ.....	401
Ж.Е. Есильбаева, С.К. Наурызбеков, Д.С. Тенизбаева ҚАРЖЫ ДЕЛДАЛДАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІ ТӘУЕКЕЛДЕРІНІҢ АУДИТІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА БАСҚАРУ.....	416
Г.Г. Джамалова, Г.У. Хаджиева ҚАЗАҚСТАННЫҢ КӨЛІК-ЛОГИСТИКАЛЫҚ ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫ: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ӘЛЕУЕТІ.....	429
Н.Б. Жарқынбаева, Б. Вольф МИКРОДЕНГЕЙДЕГІ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖҮЙЕЛЕРДЕ ЖОБАЛЫҚ ТОПТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ПРИНЦИПТЕРІН ЖЕТІЛДІРУ.....	451
Ж. Жұман, Ду Бинхан, Ә.В. Хамзаева ҚАЗАҚСТАННЫҢ МҰНАЙ-ГАЗ САЛАСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ.....	470

Г.К. Искакова, С.Т. Абилдаев, Б. Қуаншалиев, А.М. Жантаева, Е.С. Байтиленова ҚАЗАҚСТАННЫҢ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ӨНІМІНІҢ ҚЫТАЙҒА ЭКСПОРТЫ: ӨЗАРА ТОЛЫҚТЫРУ ИНДЕКСІ НЕГІЗІНДЕ ТАЛДАУ.....	486
М.А. Қанабекова, А.Ж. Құрманғасева, С.Н. Абиева ҚР МЕМЛЕКЕТТІК БЮДЖЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	507
Ж.Ж. Кенжебай, Г.К. Мусаева, Б.К. Нұрмағанбетова, А.А. Махфудз ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ДӘЛІЗДЕРДІҢ ТРАНЗИТТІК ӘЛЕУЕТІН АРТТЫРУ ҮШІН КӨЛІК-ЛОГИСТИКАЛЫҚ ИНФРАҚҰРЫЛЫМДЫ ОҢТАЙЛАНДЫРУ.....	520
А.Т. Көкенова, А.Р. Шалбаева, С.С. Таменова, Г.Н. Агабекова, Л.И. Жазылбек ТҰРАҚТЫ ДАМУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫН ІСКЕ АСЫРУДАҒЫ ЖАҒАНДЫҚ БАСҚАРУ: МЕМЛЕКЕТАРАЛЫҚ ДЕҢГЕЙДЕГІ ПРАКТИКАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ.....	534
С.А. Нахипбекова, С.С. Ыдырыс, А.А. Құлбаева, М.А. Құлбаева, А.А. Сапарова АҚЫЛДЫ ҚАЛА ҚҰРУДЫҢ ТҮРҒЫНДАРДЫҢ ТҰРАҚТЫ ӨМІР СҰРУ ДЕҢГЕЙІН ЖАҚСARTУҒА ӘСЕРІ.....	557
Ю.О. Ничкасова, К.Ж. Садвокасова, А.К. Алпысбаева ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР: ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАРЖЫ НАРЫҒЫН ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ.....	568
Н. Нурмухаметов, Ж. Булхайрова, А. Ахметова, Э. Белоусова, Г. Саймағамбетова ЗИЯТКЕРЛІК КАПИТАЛДЫ ДАМУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫН ІСКЕ АСЫРУДАҒЫ ИНТЕГРАЦИЯСЫ ЖАҒДАЙЫНДА.....	585
Ж.Т. Рахымова, Н.Х. Маулина, А.Ж. Сугурова, А.К. Ақпанов ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТ ӘДІСТЕРІН ЖЕТІЛДІРУГЕ ӘСЕРІ.....	602
Б.С. Өтеғұлова, С.Ф. Мәжитов, А. Толымбек, М.Д. Уалтаев, Д.Сайн Әмир ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ИНТЕНСИВТІ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ КӘСІПОРЫНДАРДЫ ДАМУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫН ІСКЕ АСЫРУДАҒЫ КЕДЕРГІЛЕРІ.....	611
К. Халмурзаева, А. Тағай, Ж. Жұман, А. Хамзаева, К. Сыздыкова ӘЛЕМДІК КРАУДФАНДИНГ НАРЫҒЫН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ: ТӘЖІРИБЕ, ӘДІСТЕМЕ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУЛЕР.....	627
А. Шаримхан, Г.Н. Аппақова, Б.Х. Айдосова, Ғ.Е. Керімбек ҚАЗАҚСТАНДА САЛЫҚТЫҚ КОНСАЛТИНГТІ ДАМУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫН ІСКЕ АСЫРУДАҒЫ ЖАҒАНДЫҚ БАСҚАРУ: МЕМЛЕКЕТАРАЛЫҚ ДЕҢГЕЙДЕГІ ПРАКТИКАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ.....	648
Юйци Мэн, Р.К. Ниязбекова, С.А. Илашева, Д.Д. Әліпбаев, Г.А. Қадырова ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МҰНАЙ ӨНДІРУ САЛАСЫН ДАМУЫНЫҢ ҚАЗІРГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ БОЛАШАҚ БАҒЫТТАРЫ.....	660

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИКА

А.И. Азимбай, М.А. Созер, С.Ж. Ибадуллаева ВАЖНОСТЬ ИНТЕГРАТИВНОЙ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ ДЛЯ РАСШИРЕНИЯ ПОЗНАНИЯ БУДУЩЕГО БИОЛОГА.....	7
А. Асанова, Д. Абыкенова, Ж. Аубакирова, Р. Агавелян, Ж. Копеев УЧИТЕЛЬ ИНФОРМАТИКИ В ИНКЛЮЗИВНЫХ КЛАССАХ: ВОСПРИЯТИЕ ВЛИЯНИЯ ШКОЛЬНОЙ ИНФОРМАТИКИ НА РАЗВИТИЕ УЧЕНИКОВ С МЕНТАЛЬНЫМИ НАРУШЕНИЯМИ.....	21
У. Баймаханова, Н. Албытова, Д. Нургалиева, Р.Ж. Мрзабаева УПРАВЛЕНИЕ СТРЕССОМ В СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ПРОЦЕССЕ КАК ПРОФИЛАКТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ.....	36
Е. Досымов, Есер Селда, М. Нуризинова, Е. Едилбаев, Б. Асанбек ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ РЕСУРСОВ В ПРЕПОДАВАНИИ КУРСА МЕХАНИКИ.....	48
Г.Т. Жакупова, Д.С. Байгунаков, А.Б. Сакулова МОДЕЛЬ КУЛЬТУРЫ КАЧЕСТВА В ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ.....	63
Б.К. Жарменова, Н.Д. Андреева, Ш.Ш. Хамзина, Г.М. Маханова ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЕЙ БИОЛОГИИ В ВУЗЕ.....	74
И.А. Жубанкузова, Г.А. Сугуржанова ОСНОВЫ ИНТЕГРИРОВАННОГО ПРЕПОДАВАНИЯ ПРЕДМЕТОВ ФИЗИКИ И ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ.....	89
М.Н. Ибрагимова, Н.А. Тасилова, А.А. Садыгожа, П.Н. Нускабай ЭТНИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ НА ТЕРРИТОРИИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В ТРУДАХ АМИРА ТЕМУРА И ТЕМУРИДОВ.....	100
А.К. Игибаева, А.С. Омарханова, Н.К. Акиптаева, А.К. Козыбаева ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ РИСК-МЕНЕДЖМЕНТА В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	124
А. Исаев, Гелишли Юджел, А. Рахимжанов ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КОНТРОЛИРУЮЩИХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ ТРЕНЕРОВ-ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ.....	137
Г.К. Исмаилова, Г.Б. Григорьева, К.Е. Хасенова, А.Ж. Турикпенова, Г.Т. Дарменова ОРГАНИЗАЦИЯ МЕТОДИЧЕСКОЙ РАБОТЫ ПО РАЗВИТИЮ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ДЛЯ УЧИТЕЛЕЙ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ (НА ПРИМЕРЕ РАЗВИТИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ).....	152
М. Каваклы, Ж.И. Исаева, И. Дурмаз ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ КАЗАХСКОМУ ЯЗЫКУ С ФОРМИРОВАНИЕМ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ ЛИЧНОСТИ.....	167
А.Д. Калимова, Б.А. Жекибаева КОМПОНЕНТЫ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ИНТЕГРИРОВАННОМУ ОБУЧЕНИЮ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ.....	183
А.Х. Касымова, А.Б. Медешова, А.М. Бисенгалиева, Г.К. Кажгалиева, И.М. Бапиев КОМПЕТЕНТНОСТЬ ПЕДАГОГА ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	196
Г. Клычниязова ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПРОИЗНОШЕНИЮ: ИНТЕГРАЦИЯ ЦИФРОВЫХ ИЗМЕРЕНИЙ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ИНСАЙТОВ В ТЕКСТОВОМ ОБУЧЕНИИ.....	210
Б.У. Куанбаева, Г.К. Жусупкалиева, М.Е. Рахметов, А.Ж. Иярова, Р. Schmidt ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ФИЗИЧЕСКИХ ИНТЕРАКТИВНЫХ КОМПЬЮТЕРНЫХ МОДЕЛЕЙ В РЕАЛИЗАЦИИ ОНЛАЙН-ОБУЧЕНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ.....	222

Р.С. Мырзаев, А.Ж. Сейтмуратов, К. Канибайкызы, А.А. Ибраева, А.А. Куралбаева, П.Н. Нускабай ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БАКАЛАВРОВ IT НАПРАВЛЕНИЙ.....	234
Г.К. Нуртаева, В.О. Абдрасилова, Р.Р. Жумабекова, Г.Е. Байдуллаева РОЛЬ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ ПО ТЕМЕ «БИОФИЗИКА СИСТЕМЫ КРОВООБРАЩЕНИЯ».....	249
Б.Д. Оразов, Ж.К. Сыдыкова, Ф.Д. Наметкулова, Е.Б. Тасболат ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИКИ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗАХ.....	264
М.Н. Оспанбекова, С.Ж. Турикпенова, Р.К. Измагамбетова, П.К. Ертаева, К.Ш. Темирханова ИНТЕГРАЦИЯ ИЗМЕНЕНИЙ В НАЧАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ВОЗМОЖНОСТИ И СООБРАЖЕНИЯ.....	279
Н. Оспанова, Н. Токжигитова, Г. Джарасова, Дж. Караджа, А. Садыкова МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ СКРЫТОГО ОЦЕНИВАНИЯ НА ОСНОВЕ ЭЛЕМЕНТОВ ГЕЙМИФИКАЦИИ.....	293
А. Садвакасова, А. Докуз, Ф. Кылышбек ИССЛЕДОВАНИЕ ТЕКУЩЕЙ СИТУАЦИИ С ОБУЧЕНИЕМ ИНТЕРНЕТУ ВЕЩЕЙ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТА.....	307
А.Т. Самитова, Г.Т. Карабалаева, К.Р. Калкеева РОЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ В ВЫБОРЕ В БУДУЩЕЙ ПРОФЕССИИ.....	321
Ш. Сапарбайкызы, У.Т. Туленова, Ж.А. Таджикибаева, Р. Керимбаева, М.Е. Акмамбетова ЗНАЧЕНИЕ ВЫБОРА БУДУЩЕЙ СПЕЦИАЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ.....	331
Б.А. Сенгербекова, Э.У. Бижигитова, А.О. Досимова, А.К. Айтжанова, Г.Г. Зиябекова ВОСПРИЯТИЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ УЧИТЕЛЯМИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ЮЖНОМ КАЗАХСТАНЕ.....	348

ЭКОНОМИКА

С.Н. Алпысбаева, Н.Н. Жанакоева, Е.И. Тауенов, А.И. Тазабеков ПОЛИТИКА ФИСКАЛЬНОЙ КОНСОЛИДАЦИИ В КАЗАХСТАНЕ: ПРИОРИТЕТЫ РЕАЛИЗАЦИИ.....	357
Э.С. Балапанова, А.Т. Исаева, Д.О. Оналтаев, Ж.П. Смаилова, Р.Е. Сагындыкова ИМПОРТОЗАМЕЩЕНИЕ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ.....	373
А.С. Джанегизова, Д.Ә. Әмержанова, Г.М. Мухамедиева, Л.Г. Кирбасова, А.Е. Акбаева ЦИФРОВИЗАЦИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ.....	386
Н.Е. Есенжолов, А.Б. Кошербаева, Е.С. Кылбаев, С.Т. Каргабаева РОЛЬ СОЦИАЛЬНЫХ МЕДИА В РЕАЛИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	401
Ж.Е. Есылбаева, С.К. Наурызбеков, Д.С. Тенизбаева АУДИТ РИСКОВ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ФИНАНСОВЫХ ПОСРЕДНИКОВ И УПРАВЛЕНИЕ ИМИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ.....	416
Г.Г. Джамалова, Г.У. Хаджиева ТРАНСПОРТНО-ЛОГИСТИЧЕСКАЯ ИНФРАСТРУКТУРА КАЗАХСТАНА: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПОТЕНЦИАЛ РАЗВИТИЯ.....	429
Н.Б. Жаркинбаева, Б. Вольф СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ПРИНЦИПОВ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЕКТНОЙ КОМАНДЫ В ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМАХ МИКРОУРОВНЯ.....	451
Ж. Жуман, Ду Бинхан, А.В. Хамзаева ТЕКУЩЕЕ СОСТОЯНИЕ НЕФТЕГАЗОВОЙ ОТРАСЛИ КАЗАХСТАНА.....	470

Г.К. Искакова, С.Т. Абилдаев, Б. Куаншалиев, А.М. Жантаева, Е.С. Байтиленова ЭКСПОРТ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИЕЙ КАЗАХСТАНА В КИТАЙ: АНАЛИЗ НА ОСНОВЕ ИНДЕКС ВЗАИМОДОПОЛНЯЕМОСТИ.....	486
М.А. Канабекова А.Ж. Курмангаева, С.Н. Абиева ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА РК.....	507
Ж.Ж. Кенжебай, Г.К. Мусаева, Б.К. Нурмаганбетова, А.А. Махфудз ОПТИМИЗАЦИЯ ТРАНСПОРТНО-ЛОГИСТИЧЕСКОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ТРАНЗИТНОГО ПОТЕНЦИАЛА МЕЖДУНАРОДНЫХ КОРИДОРОВ.....	520
А.Т. Кокенова, А.Р. Шалбаева, С.С. Таменова, Г.Н. Агабекова, Л.И. Жазылбек ГЛОБАЛЬНОЕ УПРАВЛЕНИЕ В РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ: ПРАКТИЧЕСКИЙ ОПЫТ НА МЕЖГОСУДАРСТВЕННОМ УРОВНЕ.....	534
С.А. Нахипбекова, С.С. Ыдырыс, А.А. Кулбаева, М.А. Кулбаева, А.А. Сапарова ВЛИЯНИЕ СОЗДАНИЯ УМНОГО ГОРОДА НА УЛУЧШЕНИЕ СТАБИЛЬНОСТИ УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ.....	557
Ю.О. Ничкасова, К.Ж. Садвокасова, А.К. Алпысбаева ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ: ТРАНСФОРМАЦИЯ ФИНАНСОВОГО РЫНКА КАЗАХСТАНА.....	568
Н. Нурмухаметов, Ж. Булханрова, А. Ахметова, Э. Белоусова, Г. Саймагамбетова РАЗВИТИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА В УСЛОВИЯХ ИНТЕГРАЦИИ НАУКИ, ОБРАЗОВАНИЯ И БИЗНЕСА.....	585
Ж.Т. Рахымова, Н.Х. Маулина, А.Ж. Сугурова, А.К. Акпанов ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОВ ФИНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТА.....	602
Б.С. Утегулова, С.Ф. Мажитов, А. Толымбек, М.Д. Уалтаев, Э.Д. Сайн ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ ПРЕПЯТСТВИЯ РАЗВИТИЮ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ И ВЫСОКО ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ.....	611
К. Халмурзаева, А. Тагай, Ж. Жуман, А. Хамзаева, К. Сыздыкова СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ МИРОВОГО КРАУДИНГОВОГО РЫНКА: ОПЫТ, МЕТОДОЛОГИЯ И ИССЛЕДОВАНИЯ.....	627
А. Шаримхан, Г.Н. Аппакова, Б.Х. Айдосова, Г.Е. Керимбек АКТУАЛЬНОСТЬ РАЗВИТИЯ НАЛОГОВОГО КОНСАЛТИНГА В КАЗАХСТАНЕ: ВЫЗОВЫ, ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	648
Юйци Мэн, Р.К. Ниязбекова, С.А. Илашева, Д.Д. Алипбаев, Г.А. Кадырова СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НЕФТЕДОБЫВАЮЩЕЙ ОТРАСЛИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	660

CONTENTS

PEDAGOGYR

A.I. Azimbay, M.A. Sozer, S.Z. Ibadullayeva THE IMPORTANCE OF INTEGRATIVE LEARNING TECHNOLOGY FOR EXPANDING THE KNOWLEDGE OF THE FUTURE BIOLOGIST.....	7
A. Assainova, D. Abykenova, Zh. Aubakirova, R. Agavelyan, Zh. Kopeyev COMPUTER SCIENCE TEACHER IN INCLUSIVE CLASSROOMS: PERCEPTION OF THE IMPACT OF SCHOOL COMPUTER SCIENCE ON THE DEVELOPMENT OF STUDENTS WITH MENTAL DISABILITIES.....	21
U. Baimakhanova, N. Albytova, D. Nurgaliyeva, R.ZH. Mrzabayeva STRESS MANAGEMENT IN THE SOCIO-PEDAGOGICAL PROCESS AS PREVENTION OF PROFESSIONAL BURNOUT.....	36
Ye. Dossymov, Eser Selda, M. Nurizinova, Ye. Yedilbayev, B. Asanbek FEATURES OF THE USE OF DIGITAL RESOURCES IN TEACHING THE COURSE OF MECHANICS.....	48
G.T. Zhakupova, D.S. Baigunakov, A.B. Sakulova THE QUALITY CULTURE MODEL AT THE RESEARCH UNIVERSITY.....	63
B.K. Zharmenova, N.D. Andreeva, Sh.Sh. Khamzina, G.M. Makhanova FORMATION OF ECOLOGICAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCIES IN THE TRAINING OF BIOLOGY TEACHERS AT THE UNIVERSITY.....	74
I.A. Zhubankuzova, G.A. Sugurzhanova FUNDAMENTALS OF INTEGRATED TEACHING OF PHYSICS AND INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS.....	89
M.N. Ibragimova, N.A. Tasilova, A.A. Sadykozha, P.N. Nuskabay ETHNIC PROBLEMS IN THE TERRITORY OF CENTRAL ASIA IN THE WORKS OF AMIR TEMUR AND THE TEMURIDS.....	100
A.K. Igibayev, A.S. Omarkhanova, N.K. Akitbaeva, A.K. Kozybayeva FORMATION FEATURES OF RISK MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	124
A. Issayev^{1*}, Y. Gelişli², A. Rakhymzhanov³, 2024 WAYS TO IMPROVE THE SUPERVISORY COMPETENCE OF FUTURE TRAINERS-TEACHERS.....	137
G. Ismailova, G. Grigorieva, K. Khasenova, A. Turikpenova, G. Darmenova ORGANIZATION OF METHODOLOGICAL WORK ON THE DEVELOPMENT OF FUNCTIONAL LITERACY FOR TEACHERS OF GENERAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS (USING THE EXAMPLE OF THE DEVELOPMENT OF READING LITERACY).....	152
M. Kavakli, Zh.I. Issayeva, İ. Durmaz, PEDAGOGICAL BASES OF TEACHING THE KAZAKH LANGUAGE WITH FORMATION OF PERSONAL VALUE ORIENTATIONS.....	167
A.D. Kalimova, B.A. Zhekibayeva COMPONENTS OF FUTURE TEACHERS' READINESS FOR INTEGRATED LEARNING IN PRIMARY SCHOOLS.....	183
A.K. Kassymova, A.B. Medeshova, A.M. Bissengaliyeva, G.K. Khazhgaliyeva, I.M. Bapiyev COMPETENCE OF DISTANCE EDUCATION TEACHER.....	196
G. Klychniyazova PEDAGOGICAL APPROACHES TO PRONUNCIATION: INTEGRATING DIGITAL DIMENSIONS AND PSYCHOLOGICAL INSIGHTS IN TEXT-BASED LEARNING.....	210
B.U. Kuanbayeva, G.K. Zhusupkalieva, M.E. Rakhmetov, A.Zh. Iyarova, P. Schmidt EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF PHYSICAL INTERACTIVE COMPUTER MODELS IN THE IMPLEMENTATION OF ONLINE LEARNING IN A MODERN SCHOOL.....	222

R.S. Myrzayev, A.Zh. Seitmuratov, K. Kanibaikyzy, A.A. Ibrayeva, A. Kuralbayeva, P.N. Nuskabay PROFESSIONAL ORIENTATION OF MATHEMATICAL TRAINING OF BACHELORS OF IT DIRECTIONS.....	234
G.K. Nurtayeva, V.O. Abdrassilova, R.R. Zhumabekova, G.E. Baidullayeva THE ROLE OF INDEPENDENT PREPARATION OF STUDENTS ON THE TOPIC “BIOPHYSICS OF THE CIRCULAR SYSTEM”.....	249
B.D. Orazov, Zh. Sydykova, F. Nametkulova, E. Tasbolat TRAINING OF FUTURE PHYSICS TEACHERS IN PEDAGOGICAL UNIVERSITIES.....	264
M.H. Ospanbekova, S.Zh. Turikpenova, R.K. Izmagambetova, P.K. Yertayeva, K.Sh. Temirkhanova INTEGRATING CHATGPT IN PRIMARY EDUCATION: OPPORTUNITIES AND CONSIDERATIONS.....	279
N. Ospanova, N. Tokzhigitova, G. Jarassova, C. Karaca, A. Sadykova METHODOLOGY FOR ORGANIZING HIDDEN ASSESSMENT BASED ON ELEMENTS OF GAMIFICATION.....	293
A. Sadvakassova, A. Dokuz, F. Kylyshbek RESEARCH OF THE CURRENT SITUATION OF TEACHING THE INTERNET OF THINGS TO FUTURE COMPUTER SCIENCE TEACHERS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	307
A.T. Samitova, G.T. Karabalaeva, K.R. Kalkeyeva THE ROLE OF PROFESSIONAL ORIENTATION IN CHOOSING A FUTURE PROFESSION FOR SCHOOLCHILDREN.....	321
Sh. Saparbaykyzy, U. Tulenova, Zh.A. Tajibayeva, R. Kerimbayeva, M.Y. Akmambetova THE SIGNIFICANCE OF THE FUTURE CHOICE OF A PROFESSIONAL IN THE SITUATION OF GLOBALIZATION.....	331
B.A. Sengerbekova, E.U. Bizhigitova, A.O. Dossimova, A.K. Aitzhanova, G.G. Ziyabekova EFL TEACHERS’ PERCEPTIONS OF INCLUSIVE EDUCATION IN SOUTHERN KAZAKHSTAN.....	348

EKONOMICS

S.N. Alpysbayeva, N.N. Zhanakova, Y.I. Tautenov, A.I. Tazabekov FISCAL CONSOLIDATION POLICY IN KAZAKHSTAN: IMPLEMENTATION PRIORITIES.....	357
E.S. Balapanova, A.T. Issaeva, D.O. Onaltayev, Zh.P. Smailova, R.E. Sagyndykova IMPORT SUBSTITUTION AS A FACTOR OF ECONOMIC DEVELOPMENT.....	373
A.S. Dzhanevizova, D.A. Amerzhanova, G.M. Mukhamedieva, L.G. Kirbasova, A.E. Akbaeva DIGITALIZATION OF HIGHER EDUCATION IN KAZAKHSTAN: PROBLEMS AND DEVELOPMENT PROSPECTS.....	386
N.E. Yessenholov, A.B. Kosherbayeva, E.S. Kylbayev, S.T. Kargabayeva THE ROLE OF SOCIAL MEDIA IN THE IMPLEMENTATION OF INNOVATION POLICY IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	401
Zh.E. Yessilbayeva, S.K. Nauryzbekov, J.S. Tenizbaeva RISK AUDIT OF FINANCIAL INTERMEDIARIES AND THEIR MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION.....	416
G.G. Jamalova, G.U. Khajiyeva TRANSPORT AND LOGISTICS INFRASTRUCTURE OF KAZAKHSTAN: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT POTENTIAL.....	429
N.B. Zharkinbayeva, B. Wolfs IMPROVEMENT OF METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ORGANIZATION OF A PROJECT TEAM IN MICRO-LEVEL ECONOMIC SYSTEMS.....	451

J. Juman, Du Bingham, A.V. Khamzayeva CURRENT STATE OF THE OIL AND GAS INDUSTRY IN KAZAKHSTAN.....	470
G.K. Iskakova, S.T. Abildaev, B. Kuanshaliev, A.M. Zhantaeva, Y. Baitinenova EXPORT OF AGRICULTURAL PRODUCTS OF KAZAKHSTAN TO CHINA: ANALYSIS BASED ON THE COMPLEMENTARITY INDEX.....	486
M.A. Kanabekova, A.Zh. Kurmantaeva, S.N. Abieva FEATURES OF THE FORMATION OF THE GOVERNMENT BUDGET OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	507
Zh. Kenzhebay, G. Mussaeva, B. Nurmaganbetova, A. Mahfudz OPTIMIZING THE TRANSPORT AND LOGISTICS INFRASTRUCTURE TO INCREASE THE TRANSIT POTENTIAL OF INTERNATIONAL CORRIDORS.....	520
A.T. Kokenova, A.R. Shalbayeva, S.S. Tamenova, G.N. Agabekova, L.I. Zhazylybek GLOBAL GOVERNANCE IN THE IMPLEMENTATION OF THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT: PRACTICAL EXPERIENCE AT THE INTERSTATE LEVEL.....	534
S.A. Nakhypbekova, S.S. Ydyrys, A.A. Kulbaeva, M.A. Kulbaeva, A.A. Saparova THE IMPACT OF CREATING A SMART CITY ON IMPROVING THE STABLE STANDARD OF LIVING OF THE POPULATION.....	557
Y.O. Nichkasova, K.Z. Sadvokassova, A.K. Alpysbayeva DIGITAL TECHNOLOGIES: KAZAKHSTAN'S FINANCIAL MARKET TRANSFORMATION.....	568
N. Nurmukhametov, Zh. Bulkhairova, A. Akhmetova, E. Belousova, G. Saimagambetova INTELLECTUAL CAPITAL DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND BUSINESS.....	585
Zh. Rakhymova, N. Maulina, A. Sugurova, A. Akpanov THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON THE IMPROVEMENT OF FINANCIAL MANAGEMENT METHODS.....	602
B.S. Utegulova, S.F.Mazhitov, A. Tolymbek, M.D. Ualtayev, Sain Emir MAIN FACTORS-OBSTACLES TO THE DEVELOPMENT OF TECHNOLOGY-INTENSIVE AND HIGH-TECH ENTERPRISES.....	611
K. Halmurzaeva, A. Tagay, J. Juman, A. Khamzayeva, K. Syzdykova COMPARATIVE ANALYSIS OF THE WORLD CROWDING MARKET: EXPERIENCE, METHODOLOGY AND RESEARCH.....	627
A. Sharimkhan, G. Appakova, B. Aidosova, G. Kerimbek THE RELEVANCE OF TAX CONSULTING DEVELOPMENT IN KAZAKHSTAN: CHALLENGES, TRENDS AND PERSPECTIVES.....	648
Yuqi Meng, R.K. Niyazbekova, S.A. Ilasheva, D.D. Alipbayev, G.A. Kadyrova CURRENT PROBLEMS AND PROMISING DIRECTIONS FOR DEVELOPMENT OF THE OIL PRODUCING INDUSTRY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	660

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www: nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

ISSN 2518–1467 (Online),

ISSN 1991–3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Подписано в печать 29.04.2024.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать - ризограф.

46,0 п.л. Тираж 300. Заказ 2.

РОО «Национальная академия наук РК»
050010, Алматы, ул. Шевченко, 28, т. 272-13-19